DOI: 10.26907/2311-2042-2023-20-1-44-75

GENERATION GAP ISSUE IN TATAR POETRY OF BASHKORTOSTAN

Ildus Kamilovich Fazlutdinov,
Ufa University of Science and Technology,
32 Zaki Validi Str., Ufa, 450076, Russian Federation,
fazlutdinov75@mail.ru.

The article deals with the issue of creative generations in Tatar poetry of Bashkortostan. Based on the scientific-chronological and diachronic aspects, the work provides a historical and literary analysis of the Tatar poetry development in Bashkortostan from the second half of the 20th century to the present day; it reveals the reasons for the emergence of such a phenomenon as "bilingual Tatar literature", primarily due to the changes in the socio-political and cultural life of the republic and the displacement of the Tatar language from the literary press and book publishing in 1950-1980. We also study the influence these events had on the individual style of the poets. Analyzing a qualitative scientific and theoretical base, the article reveals the features characterizing the reflection of reality in the local writers' works and emphasizes that the picture of the world, formed in the poets's minds, is a decisive factor shaping their individual styles. We identify both the features of the individual style of the masters of the pen and the general regional style of Tatar poetry in Bashkortostan. Taking all this into account, the article identifies four creative generations in the development of regional Tatar poetry during the period under study. The main motifs in the works of the most prominent poets and the typical qualities inherent in each creative generation are revealed by means of the analysis of their creative methods, content and form. The article emphasizes that in terms of its poetic value, ideological and aesthetic content, Tatar poetry of the region is mainly based on its millennial traditions.

Key words: poetry, individual style, generation, literary criticism, Bashkortostan, creative method, poetic image

Introduction

If we analyze Tatar poetry in Bashkortostan, of importance are its features, the writers' personal style and the issue of generations raised in these works. If we study the works, written by representatives of the older generation who were born in the terrible war years, or in the era of Stalin, who were brought up in those cultural conditions with their ideological views, and those who began their creative work in the era of "perestroika" or the search for national identity in the 1990s, there is a significant difference in their representations of the world and methods of poetic interpretations.

In Bashkortostan, the issue of Tatar writers' generational membership has long been of interest to both researchers and the writers themselves. For example, in the early 2000s, the poet Munir Vafin, in his dispute with the critic Sagidulla Khafizov, divided those who considered themselves Tatar poets in Bashkortostan into four generations of authors: "For example, in the older generation, I would name Farit Gabdrakhim, Rashid Gataullin and Rim Idiyatullin. In the middle generation there should be Salavat Rahmatulla, Radif Timershin and Maris Nazirov. I would include Munir Vafin, Marat Kabirov and Ramil Churagulov in the younger generation of authors, and Ildus Fazletdinov, Ilfak Farizov, Ildar Fazletdinov and Razif Zubairov can be called the youngest generation" [1, p. 23]. The author considers the poetesses to be a separate layer and includes Dilya Bulgakova, Khalisa Mudarisova, Naziba Aminova, Rafiga Usmanova, Kausaria Shafikova, Nafisa Khabibyarova, Guzalia Timershina and Alfiya Bulat in it (1, p. 23). This subsumption is based on the age of the poets.

The researcher L. Vagapova's subsumption is based not on the age of the poets, but on their creative biography, the time of coming to poetry, the level of skill. "Based on the principle of continuity, modern writers in Bashkortostan can be divided into three conditional groups, she writes. – Those acting as advisers, the leading creators of the older generation – Salavat Rahmatulla, Eduard Agzami, Rim Idiyatullin, Khalisa Mudarrisova, Rais Riyan, Azat Magazov, Farit Gabdrakhim, Dilya Bulgakova, Vil Kazykhanov, Mukhammat Zakirov, Sagit Khafizov and others.

Radif Timershin, Munir Vafin, Lilia Sagidullina, Ildus Fazletdinov have not stopped writing, they have found their own style in the field

of creative work. Experienced authors, such as Dilbar Bulatova, Fania Gabidullina, Zayfa Salikhova, and Rafail Khafizov, are on the list of those who have made great contributions to the development of Tatar poetry and prose in Bashkortostan.

In the big world of literature, there are many of those who have made their way in poetry. Yomabika Sultanova, Farit Fatkullin, Aidar Zakiev, Fanziya Maksyutova, Fauzia Gaizaman, Vener Fattakhov, Khalisa Muhammadieva, Indira Mullayanova, Elmira Ibragimova, Aida Khairutdinova, Milyausha Gilmanova, Ruslan Suleymanov, Zemfira Mullagalieva and others; having published their collections, they have found their readers" [2, p. 103].

We can conclude that the "Young Masters of the Pen" group has united poets and writers for over 50 years. The author of this article believes them to be the seekers of their own style and their own voice.

Unfortunately, in the ten years that have passed since the first publication of this article, such writers as S. Rakhmatulla, E. Agzami, R. Idiyatullin, R. Riyan, A. Magazov, V. Kazyikhanov, M. Zakirov and R. Timershin have passed away. At the same time, the regional Tatar poetry has been enriched with the new names of Fatih Sayfran, Leysan Yakupova, Rasim Shafi-Rahmat, Elvertv Khamatshinv, Albina Khaliullina, Nurlan Ganiev, Aidar Mannanov and Gulfiza Kalimullina. They differ from each other in age, social views and literary styles. Consequently, we cannot place the principle of "biological age" at the centre of Tatar poetry generation subsumption in Bashkortostan. We should take into account socio-political, ideological factors, trends in the development of general literature and the development of the world image in the writers' works. This aspect determines the relevance and scientific novelty of the work.

Materials and methods of research

The scientific article is based on the works of N. Nazmi [3], A. Atnabaev ([4], [5]), F. Gabdrakhim [6], R. Idiyatullin [7], Rashit Gataullin [8], Kh. Mudarisova ([9], [10], [11], M. Nazirov, [12], M. Zakirov ([13], [14]), S. Rakhmatulla ([15], [16], N. Amineva, [16], 17), L. Sagidullina ([18], [19] and M. Vafina ([19], [20], [21]. The methodological basis of the study are the works of K. Davletshin ([22], [23], [24], [25], [26]), S. Safuanov ([27], [28], [29]), R. Amirov [30], L. Vagapova [2], R. Khaybrakhmanov [31], M. Mulekov [32], I. Fazletdinov ([33], [34]) and other researchers. In his study, the author mainly relies on the methods of historical, historical-comparative, historical-typological and hermeneutic research.

Discussion

When we talk about Tatar poetry of Bashkortostan, it must be said that in 1934-1991, literature was entirely under the dictates of the Communist Party and obeyed the principle of "one republic – one literature". The writers, who were born and raised in a Tatar family, trained and educated in their national cultural environment, had to write either in the Bashkir language or move to Kazan. Thus, emerged a phenomenon, called by the poet Farit Gabderakhim, "Bashkir and Tatar literature – two wings of the Tatar literature of Bashkortostan" [35, p. 54].

According to F. Gabdrakhim, Naziar Nazmi and Angam Atnabaev are the first post-war Tatar poets in Bashkortostan. Both of them were considered Bashkir writers, but their native language was Tatar. In the center of their creative work is the motif of special feeling in the Tatar melody, a thousand-year poetic tradition, the further fate of the Tatar language. As we know, in the poem "Over Paris", dedicated to the professor of Kazan State University Mirkasym Usmanov, N. Nazmi wrote in 1984:

Без – татар һәм башкорт – кан кардәшләр, *Миндә исә тибә ике кан:* *Үзем башкорт, әмма татар теле -* *Анам теле миңа тумыштан* [3, 261-262 б.]	*Bez – tatarlar hem bashkurt – kan kardeshler,* *Minde ise tibw ike kan:* *Uzem bashkort, em-ma tatar tele -* *Anam tele mi-na tumyshtan*	*We – Tatars and Bashkirs – are relatives,* *I have two blood flows in my veins:* *I am a Bashkir, but the Tatar language is my Mother tongue from birth.* [3, pp. 261-262]

A. Atnabaev considers himself to be a part of the Tatar people: "I am a real Tatar in the Bashkir country", and throughout his life he has created his works in the Tatar language.

R. Khaibrakhmanov notes that in the 1950s-1980s, "in N. Nazmi lyrical poetry, along with journalistic impressions, pessimistic feelings prevail in the emotional palette of the protagonist (dissatisfaction with life, inexpediency and uselessness of creativity, motifs of the poet's

malevolence and the issue of his nationality). The reasons for this phenomenon should be sought in the era when these writers lived and worked, as well as in the policy of the Brezhnev regime, which hindered the development of such small nations as the Tatars and the Bashkirs" [31, p. 6].

The poems of N. Nazmi, dedicated to the Tatar people, their tragic fate, can be conditionally regarded as examples of "lyrical poetry of resistance". The well-known literary critic S. Safuanov notes that the poet threw himself into the struggle for the national language [27, p. 239]. Its strongest manifestation is observed in the poet's poem "The Tatar Language", written in response to the Russian poet Y. Smelyakov's verse in 1966:

Ассалар да, киссәләр дә, Үлмәдең син, калдың тере. Чукындырган чагында да Чукынмадың, татар теле [3, 244-245 б.]	*Assalar da, kisseler de, Ulmeden sin, kaldyn tere. Chukyndyrgan chagynda da Chukynmadyn, tatar tele.*	*Though hung, even executed, You haven't died, you've stayed alive. Even at baptism Not baptized, the Tatar language.* [3, pp. 244-245]

Not a single edition of mass media in Bashkortostan and Tatarstan printed this poem, which years later was published in Russian in the Teacher's Newspaper in Moscow. "For N. Nazmi, the sacred concepts of Motherland and mother are inseparable from the third native phenomenon. This is the native language. The poet wrote "Motherland, I say, is the land where my mother was born. Motherland, is where my father was born ... Motherland, I say, is the language spoken by my father and mother and it is my native language." [27, p. 239].

In his famous poem "The Tatar Mind" (1990), N. Nazmi asked a rhetorical question, drawing the reader's attention to the tragic consequences, reflecting on the national issue in the history:

Ни булды? Үз юлыңа син Үзең салдыңмы йозак? Башыңны ашады мәллә Үзара булган низаг? Бүген дә Кояш чыкты, дип Уйланып торам иртән. Татар акылы төштән соң... Кайчан төш җитәр икән? [3, 269 б.]	*Ni buldy? Uz yulyna sin Uzen saldynmy yozak? Bashynny ashady melle Uzara bulgan nizag? Bugen de Koyash chykty, dip Uilanyp toram irten. Tatar akyly toshten son… Kaichan tosh jiter iken?*	*What's happened? On your way Did you hang the lock yourself? Was your head preoccupied Because of the internal dispute? The sun's come up today I think in the morning. Tatar mind is after lunch... When will this lunch have come?* [3, p. 269]

The poem "Tatar Generals" (1994) expresses a more satirical attitude towards the national elite than towards the meeting of Tatar generals and admirals organized in Moscow. In the poem "Tatar Women" (1991), according to the accepted literary rules, the author lists the positive aspects of the opposite sex, characterizing them as "dexterous, passionate, hardworking", and accuses them of marrying a person of a different nationality, betraying their language, religion, which ensure the continuity of generations, he raises this issue to the level of the national tragedy.

...Язмышмы ул, фаҗигаме Сез күргәннәр, кичергәннәр? Сез түгелме Урысларга – урыс, Үзбәкләргә – үзбәк, Казакъларга – казакъ, Кыргызларга кыргыз (Тик бер мисал – Чыңгыз) Тудырганнар, үстергәннәр, Татар хатын-кызлары? Язмышмы бу, фаҗигаме? [4, 269 б.]	*... Yazmyshmy ul, fajigame Sez kurgenner, kichergenner? Sez tugelme Uryslarga – urys, Uzbeklerge – uzbek, Kazaklarga – kazak, Kyrgyzlarga – kyrguz (Tik ber missal – Chyngyz) Tudargannar, ustergenner, Tatar khatyn-kyzlary? Yazmyshmy bu, fajigame?*	*... Is it a fate or a tragedy? What have you seen, experienced? Aren't you those, who for Russians are Russians, Uzbeks for Uzbeks, Kazakh sfor Kazakhs, Kyrgyz for Kyrgyzs, (Only one example is Genghis) Give birth, raise children. Tatar women? Is it a fate or a tragedy?* [4, p. 269]

So "N. Nazmi sees the solution to the problem – the preservation of the nation at its historical turning points – in cultivating respect for the native language and national destiny, as G. Tukay and G. Iskhaki did" [31, p. 10]. It was R. Gatash who best defined the essence of the spiritual world of the famous poet: "He is, first of all, a courageous defender of the Tatar people, the Tatar language, a man who, in the years when the totalitarian system

pressed on all sides, courageously came to its rescue... Who was the person full of patience, who was able to comprehend the Tatar soul and blood? Najar aga. <...> He was the one who considered himself to be a “Bashkir poet”, and his nationality to be “Bashkir”, bu he said that his native language was Tatar, the Tukay language <...> and he was proud of this. [36].

The People’s Poet of Bashkortostan, Angam Atnabaev, was one of the founders of the regional Tatar poetry. Despite the fact that the leitmotif of Tatar dignity and national sadness prevailed in his work, A. Atnabaev’s poems “were built not on strife among peoples, but on their unification” [37, p. 8]. Compared to N. Nazmi, in Atnabaev’s creative work of 1956-1985, journalistic harmony was embodied not in the form of “lyrics of resistance”, but primarily in the form of a new, modern content of traditional images that occupy the central place in the national folklore of the Tatar people, their thousand-year-old poetry. As early as in the poems related to the initial period of his work “Капка төбендә” (“Kapka tubende” – “Near the Gate”) (1956), “Яшь каен” (“Yesh kaen” – “A Young Birch”) (1957), “Туфрак” (“Tufrak” – “Soil”) (1957), “Утыз яшь” (“Utyz yesh” – “Thirty Years”) (1958), “Кара икмәк” (“Kara ikmek” – “Black Bread”) (1960), “Миннән башка” (“Minnen bashka” – “Without Me”) (1960), “Ак каеннар кая булганнар?” (“Ak kaennar kaya bulgannar?” – “Where Were White Birches?”) (1961), “Яшь егетләр чалгы яныйлар” (“Yesh egetler chalgy yanyilar” – “Young Guys Sharpening the Braid”) (1961), “Сары сандугач, кара карлыгач” (“Sary sandugach, kara karlygach” – “A Yellow Nightingale, a Black Swallow”) (1964), “Әкияттәге кебек” (“Ekiyettege kebek” – “Like in a Fairy Tale” (1964), etc. such traditional images as a *white birch, the native land, a yellow nightingale, an accordion, poetics of folk songs, fairy tales, system of images* can be found. As N. Nazmi used to say, in his works “the lyrical hero of the poet’s “... I”, was a close friend, son, daughter, youth, accordion player or a soldier. Such an appeal enlivens the poem, makes the reader think, smile, in a word, evokes feelings” [38]. Later, these features characterized the poetry of A. Atnabaev.

In the early 1980s, the specific concept of “Tatars” entered the work of A. Atnabaev, his journalistic harmony was intensified in poetry, the poet began to identify his fate with the fate of his people. This trend is clearly expressed in the poet’s poem “Газаплы сорау” (“Gazaply sorau” – “The Painful Question”), written in 1982.

Күп гасырлы бөек тарихында Күп сыналды татар баласы... Сугыш елларында әсирлектә - Төрмәләрдә фашист палачы Башын кискәндә дә, Үзебезчә Җырлап үлде татар уллары; Җырлап үлгән татар улларының Бүген яшәп яткан уллары, Телегезне кемнәр алыштырды, Җырыгызны кемнәр урлады? Йөрәгемне шундый сорау телә, Тынгы бирми шуның газабы. [4, 96 б.]	*(Kup gasyrlar beek tarikhynda Kup synaldy tatar balasy... Sugysh ellarynda esirlekte - Termelerde fashist palachy Bashyn kiskende de Uzebezche Jyrlap ulde tatar ullary; Jyrlap ulgen tatar ullarynyn Bugen yeshep yatkan ullary, Telegezne kemner alyshtyrdy, Jyrygyzny kemner urlady? Yeregemne shundiy sorau tele, Tyngy birmi shunyn gazaby.)*	*In the great centuries-old history Tatar children have experienced a lot ... In wartime - In prisons, when the fascist executioner Chopped off heads, Singing in their native language Tatar sons died with a song on their lips; Of those Tatar sons who departed with songs Their sons are living today. Who changed your language, Who stole your song? I'm so interested in the answer to This agonizing question.* [4, p. 96]

In the poetry of the 1960s-1970s, A. Atnabaev’s lyrical warmth, a subtle sense of humor is replaced by a journalistic spirit, anxiety for the loss of his native language and culture. The inability to publish poems in the Tatar language in his native region – Bashkortostan, the opposition on the part of the Bashkir intelligentsia further increased the feeling of discontent in the poet’s soul. Angam Atnabaev was the first poet to raise the issue of Tatar-Bashkir relations in print:

“Ник татарса һөйләшәһең, Башкортса һөйләш, имеш, Был һөйләшең	“Nik tatarsa heileshehen Bashkotsa heilesh, imesh, Byl heileshen menen hine	“Why do you speak Tatar? Speak Bashkir. If you say no, Go to Kazan!” Why should I

менән һиңә Казанга китеү тейеш!” Нишләп Казанга китим ди? Шушында атым-затым - Минем сөйләшне аңлаучы Миллионнан артык халкым. Нишләп Казанга китим ди? Шушында минем Уфам, Казанда яшәп Уфаны Сагына иде Туфан... Моннан ары «һин татар» дип, Җаныма тимә, давай. Җанга тиеп, җан ачуын Чыгара күрмә, малай! [5, 362 б.] (“Милли “дус”ка”, 1984)	Kazanga kitue neiesh!” Shushynda atym-zatym - Minem seileshne anlauchy Million artyk khalkym. Nishlep Kazanga kitim di? Shushynda minem Ufam, Kazanda yeshep Ufany Sagyna ide Tufan… Monna nary “hin tatar” dip, Janyma time, davai. Janga tiep, jan achuyn Chygara kurme, malai!	go to Kazan? Here is my motherland. There are over millions of people Who understand my speech. Why should I go to Kazan? Here is my Ufa. Living in Kazan Tufan missed Ufa. Henceforth, saying, “you are a Tatar”, Don't bother me, any more. Having touched the soul, do not arouse The soul hate, boy! [5, p. 362] (“To the National “Friend””, 1984)

In the poem “Мәсьәлә” (“Mesele” – “Task”), the poet says that the disputes between the intelligentsia of the two nationalities are artificial ones, that the Tatar and Bashkir peoples face a common misfortune – the loss of their native language, the revival of mixed marriages and the threat of their nations’ extinction [4, p. 119].

In 1993, the People’s Poet of Tatarstan R. Minnullin says rightly: “Atnabaev created his own poetic school” [39, p. 127]. Representatives of the second generation of Tatar poets R. Idiyatullin, Kh. Mudarisova, S. Rakhmatulla, M. Nazirov and M. Kabirov were brought up under the “wing” of the poet and developed in the literary traditions and poetic techniques of the “Atnabaev School”.

The students of Nazhar Nazmi and Angam Atnabaev – Farit Gabdrakhim, Rim Idiyatullin, Rashit Gataullin, Khalisa Mudarrisova became famous Tatar poets and are included in the second generation of Tatar poetry in Bashkortostan. The first of them stated that when the Union of Tatar-speaking writers was created in the republic in 1994, he officially left the Bashkortostan Writers Union at his own request, the other three did not apply for membership in the professional union of Bashkir writers, and in 1993 – 1994 were accepted into The Tatarstan Writers’ Union as the first ones among the inhabitants of other regions.

The literary critic S. Safuanov divides the work of F. Gabdrakhim into two periods: a) the period until the end of the 1980s; b) the poetry of 1990-2000 [28, pp. 341–342]. For the first thirty years of his work, the poet had to publish his verses and poems in the Bashkir language in Ufa. One after another, the books “Йөрәк уты” (“Yorek uty” – “The Fire of the Heart”) (1971), “Җирдәге йолдызлар” (“Jirdege joldyzlar” – “Stars on Earth”) (1975), “Анкетага кермәгән юллар” (“Anketage kermegen yullar” – “Roads not Included in the Questionnaire”) (1978), “Алтын туй” (“Altyn tui” – “The Golden Wedding”) (1982), “Күңел күзе” (“Kunel kuze” – “A Soul Eye”) (1985), “Гашыйклар, сезгә генә” (“Gashyiklar, sezge gene” – “Beloved, Only to You” (1988) were published in the Book publishing house of Bashkortostan. At the same time, his verses in the native language appeared in “Kazan Utlary”.

Starting from the 90-s, when the Bashkir Book publishing house began releasing books in the Tatar language, the second period of F. Gabdrakhim’s creative work started. Up to now, state publishing houses have been publishing his voluminous collections of poems “Кичер мине!..” (“Kicher mine” – “Forgive Me!..”) (1996), “Синең белән мин” (“Sinen belen min” – “You and I”) (2002), “Гөлләр кебек” (“Goller kebek” – “Like Flowers!”) (2015)), “Сине яратам” (“Sine yaratam” – “I love you” (2023). In addition, there are several books of the poet published in his own private publishing houses.

The poetry of F. Gabdrahim is of great interest to researchers and critics. The critic S. Safuanov indicates that his lyrical hero does not differ from the personality of the poet, F. Gabdrakhim [28, p. 341]. The literary scholar K. Davletshin singles out the quality of the poet’s conventionally romantic thinking. [23, p. 57]. This point of view is also supported by the critic-scholar M. Mulekov, who

says that the poet's work is actually built on logical images [32, p. 29]. Continuing the reasoning about the individual style of the poet, K. Davletshin defines the unity of thought and feelings in his poetry: "In the work of Farid Gabdrakhim, a thought is often born by an image, that is, a living image is embodied in the basis of rich thinking. This is a sign of poetic talent" [23, p. 57]. Based on this, it is deduced that the type of the poet's figurative thinking is artistic and analytical [23, p. 57]. As evidence, an excerpt from the poem "Sagyndyr" (1968) is given: "*Биеклектән тау да масаймый бит, / И беркатлы гамьсез сабыйлык! / Инде күптән бәлигъ булып җиттем, /Ярсуларга хуҗа сабырлык" ("Bieklekten tau da masaimyi bit, / I berkatly gam'sez sabyilyk! / Inde kypten belig bulyp jittem, / Yarsularga khuja sabyrlyk" – "The mountain is not proud of its height, / Oh, naive indifference! / It has long since reached adulthood, / Patience is the master of anger")*. ...It can be seen that the first stanza reflects a symbolic aphoristic judgment, the second – a sensual assessment of life time, the last – the lyrical attitude of "I" to his analytical poem, in a word, the properties of an analytical poem can be clearly noticed" [23, p. 58].

The sample of purity, defined by S. Safuanov, is reflected in the poet's creative works of the early times in the embodiment of the Motherland and the people living there. In such poems as "Ятсынмыйлар күркәм тупылларым...." ("Yatsynmyilar kurkem tupyllarym…" – "Lovely Poplars Are Not Shy...") (1960), "Җир бәйрәме" ("Jir beireme" – "The Earth Festival" (1965), "Юл белмим диеп торма син" ("Yul belmim diep torma sin" – "Do Not Say that You Do Not Know the Way") (1975), "Кандракүлдә" ("Kandrakulde" – "In Kandrakul") (1970), "Авылым – Арсланым" ("Avylym – Arslanym" – "My Village – My Arslan") (1986), Farit Gabdrakhim describes the Motherland and the people living there with romantic enthusiasm. It is important that with the growth of creative experience, the embodiment of the image of the earth, which originated in the poet's verses, has changed. In his poetry, a parallel arises between the native land and the mother:

Туган җирнең бөтен бизәкләрен *Чагылдыра минем* *Әнкәем!* *Әнкәй сыны – туган җирем сыны...* [6, 28–29 б.] ("Әнкәй сыны", 1985) *Кичерәдер мондый чакта* *Тик әнкәйләр, туган яклар.* [6, 24–25 б.] ("Әниләр һәм туган яклар", 1970).	*Tugan jirnen boten bizekleren* *Chagaldyra minen Enkeem!* *Enkei syny – tugan jirem syny… ("Enkei syny", 1985)* *Kichererder mondyi chakta* *Tik enkeiler, tugan yaklar* [6, 24–25 b.] ("Eniler hem tugan yaklar")	*All the delights of the native land* *Can be found in my mom!* *The image of mother is the image of the native land...* *[6, pp. 28–29] ("The Image of the Mother", 1985)* *Only mothers, native lands* *Can forgive me in that case.* [6, pp. 24–25] *"Moms and the Native Lands", 1970).*

In the poet's work, the image of Nature – the one's own mother -is deeply revealed:

Бәлки давыл тынар җанда, *Сызылып таң ата инде.* *Әниләрне,* *Башка исем тап дисәләр,* *"Кояш!" дип атар идем* [6, 30–31 б.]. ("Кояш", 1972)	Belki davyl tynar janda, Syzylyp tan ata inde. Enilerne, Bashka isem tap diseler, "Koyash" dip atar idem [6, 30–31 б.]. ("Koyash", 1972)	*Maybe the storm will subside in the soul,* *Dawn is coming soon.* *If they told me to find another name* *For mothers,* *I would call them "the Sun"!* [6, pp. 30–31] *("The Sun", 1972)*

Thus, the images of memory, mother, the nature of the native land allow us to present the model of the world in F. Gabdrakhim's poetry. True, he represents his time, he "does not destroy" the ideology of the era. But in the second period of his work, concerns about the nationality, about the past, present and future of the Tatar people become the main component of his poetry.

Later, it was Rim Idiyatullin who became a well-known representative of Tatar poetry in Bashkortostan. His first collection "Good Morning" was published in 1983 in the Bashkir language in Ufa, and the second – "Good Afternoon" was published in 1997 in the Bashkir Book publishing house in the Tatar language. In 2007, R. Minnullin, having collected his poetic works, published them in Kazan in the Tatar Book publishing house under the name "Good Evening!". In 2017, the poetic collection of the poet "Good Night" was also published there.

As soon as the poems appeared in these collections, R. Idiyatullin was recognized as a unique master of the pen. N. Nazmi defined the

richness of R. Idiyatullin's poetry, the poet's ability to think deeply and convey an intense and penetrating feeling of grief in his heart to the reader, it is considered to be the main argument in poetry [3, p. 71]. K. Davletshin studied the power of the emotional influence of the poet's works on the reader in connection with his ability to create a picture with the help of words and compared it with a designer's production: "Rim Idiyatullin's skill in creating a poetic picture and his talent of a very unususal artist are surprising" [22, p. 35]. As proof of his thought, he cites the work of the poet "Сукыр" ("Sukyr" – "The Blind"):

Җир тәненә Суга да ул Таягы белән, "Авырттымы ?" дигән кебек Сыйпап уза Табаны белән [7, 23 б.].	*Jir tenene Suga da ul Tayagy belen, "Avyrttymy?" digen kebek Syipap uza Tabany belen*	*He strikes with His stick On the body of the Earth, And then, asking "Does it hurt?", Passes by Stroking it with his feet.* [7, p. 23].

Researchers note that R. Idiyatullin' style is characterized by the quality of revealing the deep drama of life through the description of an ordinary, simple phenomenon. This feature can be traced in his first poetic experiments: "*Сугыш бетте; / Ә малайлар һаман, / Матчадагы талчыбыкка карап, / "Усал" әтиләрен көтте" ("Sugysh bette; / E malailar kaman, / Matchadagy talchybykka karap, / "Usual" etileren kotte"" – "The war is over; / And all the boys, / Looking at the branch of the willow hanging on the beam, / Waited for their 'strict' fathers")* [7, p. 21]. With the help of words the poet describes the deep tragedy of the boys, whose fathers fell on the battlefield.

Later, the poetic world of R. Idiyatullin is enriched by the disclosure of modern realities, the problems of the era through the traditions of oral folk art and traditional folklore images. It is vividly expressed in the poem "Guljamal's Morning in the City" included in the cycle "On the Street of Widows": *"Китә-әү..." Тукта, көйләр көйләгәнче, / Ипи-тозын чемчим иң башта; / Казлар, бәлкем, очып кайткандыр да, / Кызым калды ерак Донбасста... ("Kiteu-eu" Tukta koiler koilegenche, / Ipi-tozyn chemchim in bashta; / Kazlar, belkem, ochyp kaitkandyr da, / Kyzym kaldy erak Donbassta – "Leaving ..." Do not rush to sing melodies / Let me split off bread and salt first of all; Birds (geese) may have arrived / But my daughter has remained in the far-away Donbass...* [7, p. 114].

Once, the men left their native village and followed the "bird of happiness" to foreign lands. Having raised some money, they returned to their native lands, to their relatives, their parents. Having created a family, they raised children and continued the family. Women, regarded by R. Fakhrutdinov and G. Iskhaki as the "mothers of the nation", are today described as "birds (geese) flying to Donbass": they give more warmth and love to representatives of other nationalities, raising their children. The girls who flew away to Donbass "... will never return to their roots, their language, their people... Even if the bees return from the departed places... Together with their daughters, the nation disappears into eternity... The poet describes this tragedy in four lines that shake one's soul!" [33, p. 126]. Thanks to the creative development of the traditions of oral folk art, the parallel of a girl and a goose, the author expresses his attitude to the national tragedy of today, which worries him.

Rashit Gataullin, who, despite the fact that he began his creative work with R. Idiyatullin, remained without due attention. His first poems appeared in 1968 in "The First Swallows" along with the works of Zulfat, M. Aglyamovs. His only collection "Сагышлы моңнар" ("Sagyshly Monnar") was compiled by his brothers, Rafit and Radif Gataullin, and was published with T. Minnulin's introductory word in the Tatar Book publishing house.

R. Gataullin's first poems are characterized by the romance of youth, a certain naivete and the mastery of a peculiar depiction of the world. In general, the works of the poet "do not repeat each other either in style or form" [8, p. 8]. In the poem "In Summer", he compares summer to his mother:

Көзләре көз түгел, Язлары яз түгел. Җәй генә охшаган. Яшелдән ясанган, Эсседән сусаган, - Әле генә эштән кайткан Әнигә охшаган [8, 15 б.].	*Kozlere koz tugel, Yazkary yaz tugel. Jei gene okhshagan. Yeshelden yasangan, Esseden susagan, - Ele gene eshten kaitkan Enige okhshagan.*	*Autumn is not autumn, Spring is not spring. Only summer is summer. Made with greenery, Thirsty because of warmth, It looks like a mother Who has just returned from work* [8, p. 15].

According to R. Minnullin, his uniqueness manifests itself when we trace the poet's spiritual heritage in chronological order: if in the poetry of the 1960s romantic enthusiasm and love prevail, in the 1970s, these themes are combined with the mortal world and the questions of being; the motifs of the nation's fate and the fate of the country lie at the center of his creative work in the 1980s. The native land – the theme of Bashkortostan, is the leitmotif of R. Gataullin's literary creations. K. Davletshin subtly grasped the struggle between love for his native land and his affection for Kazan: "A person who is passionate about literary aspirations among the Tatars living in Bashkortostan usually has to untie a difficult dilemma, since he remains at the crossroads of two roads. If he has a stronger "sense of homeland", he creates his works in a foreign country, but Kazan still attracts him – the spirit of Tukay calls. That's why Rashit Gataullin from the village of Mars, the Kushnarenko district, writes:

...Шул Марстан, шул Сәеттән үтеп Хәзер инде кая барасың? Уфа – Казан... Гомер буе сызлар Йөрәктәге олы яра син, Уфаларда ятим итсәләр дә, Казанда соң мине кем көтә? Тукай рухы, Сибгат, Туфан рухы Гомер буе шулар җилкетә... Әйе: *Казаннарга барсам, Казан мине Үги итмәс иде, чит итмәс.* Ләкин: *Чәрмәсәнем, Кармасаным гына Ничек ташар икән мин киткәч.*	*... Shul Marstan, shul Seetten utep Khezer inde kaya barasyn? Ufa – Ka- zan…Gomer bue syzlar Qorektege oly yara sin, Ufalarda yetim itseler de, Kazanda son mine kem kote? Tukai rukhy, Sibgat, Tufan rukhy Gomer bue shulat jilkete… Eie: Kazannarga barsam, Kazan mine Ugi itmes ide, chit itmes. Lekin: Chermesenem, Karmasanym gyna Nichek tahsar iken min kitkech.*	*Where will you go, Leaving behind Mars and Sait? Ufa – Kazan... You are A big wound that will hurt forever. Even if in Ufa they treat me like a stranger, Who is waiting for me in Kazan? The spirit of Tukay, Sibgat, Tufan Excite my blood... Yes: If I go to Kazan, It will accept me as its own. But: How will the Chermesen and Karmasan Flow without me?*

As in the work of his mentor, N. Nazmi, for the poet, the native land, the concept of the Motherland coincide with the concept of the native language, they are side by side. The spiritual disharmony in the poetry of R. Gataullin who feels like "the stepson of his land" is directly related to the fate of his native language:*...Бүлешергә мөмкин җирне, суны, / Илне мөмкин тартып алырга. / Йортсыз-җирсез торырга да була, / Тик язмасын телсез калырга* [8, p. 200] ("И туган тел") (Bulesherge momkin jirne, suny, / Ilne momkin tartyp alyrga. / Yortsyz-jirsez toryrga da bula, / Tik yazmasyn telsez kalyrga. – You can share the land, water, / You can take away the country. / It is possible to live without a house, / Let it not be destined to live without your language (8, p. 200). ("Oh, My Mother Tongue").

R. Gataullin experienced a complex evolution in his work in the 1960s-1980s: from the creative trend of romanticism in poems written in the initial period, he moved to the position of hard realism. These transitional metamorphoses are manifested in the themes of his poetic works, their ideological and aesthetic content, and the system of images. The social and political situation of the epoch played an important role in this mental and artistic transition.

The poetess Khalisa Mudarrisova, one of the founders of Tatar poetry during its new period in the region, began her career in the 1970s in Bashkortostan. "Khalisa Mudarrisova came to poetry with a fiery and stormy heart. <…>. The poems of the poetess are full of internal contradictions, which are embodied in weighty and original poetic images" [9, pp. 12–13]. The People's Poet of Tatarstan, R. Gatash, also indicated her individuality [10, p. 8]. I. Ikhsanova, evaluating the poem "Balannar" by Kh. Mudarrisova, writes that the symbol of "a handful of red viburnum" serves to express the meaning of separation [40].

Йөрәк төсле кызыл балан, Каерып сындыралар. .... Буш хыяллар коела ул, Аларны сындырмаслар.	*Yorek tosle kyzyl balan, Kaeryp syndyralar. Bush khyiallar koela ul, Alarny syndyrmaslar.*	*Pluck and break Handfuls of the heart color viburnum. Empty dreams disappear,*

Балан төсле күңел була, Аларны тындырмаслар... [11, 6 б.].	*Balan tosle kunel bula, Alarny tandyrmaslar.*	*They can't be broken. There is your soul, like a handful of viburnum, No one will console it...* [11, p. 6].

In the works of the poetess, S. Safuanov indicates the semantic variations of the image of the viburnum: "In one poem, the image of the red viburnum represents a girl in the face of defilement from evil hands; in the second, it is the image of a girl who was kissed for the first time by her lover; in the third – "a new bloody wound"" [28, p. 364].

In a number of works by Kh. Mudarrisova, a woman is depicted in everyday life and in love as a great individual, even when she is a keeper of peace and prosperity. Her lyrical poetry is not limited to universal motifs; in her poetry of the 1980s, socio-political motifs arise. The theme "Туган җирдәге илле илсезлек, телле телсезлек" (Tugan jirdege ille ilsezlek, telle telsezlek" – "Captivity and lack of language in the native land") determines the cause of her lyrical hero's dramatic experiences: *Сөекле зат булалмадым Синдә, / Ни кылсам да, күңел кителде, / Үз өендә үги ана белән / Үсеп килгән бала шикелле (Soekle zat bulmadym Sinde, / Ni kylsam da, kunel kitelde, / Uz oende ugi ana belen / Usep kilgen bala shikelle – I was not your favorite creature, / No matter how hard I tried, / In my house, like a child / Growing up with a stepmother)* [10, p. 90].

Summing up, it should be noted that the socio-political motifs in the work of the second generation poets keep developing, acquiring the character of a social phenomenon, they contribute to the emergence of specific actions that meet the spiritual and cultural needs of the Tatars in Bashkortostan.

The Tatar national movement that began in the late 1980s in Bashkortostan led to positive results that influenced the course of regional Tatar poetry. "In 1991, the youth newspaper "Өмет" ("Omet" – "Hope") began to be published financed by the state and followed by the literary and art magazine "Тулпар" ("Tulpar") in 1994. The authors who developed their literary skills on the pages of this journal today are the leading force of the Tatar literary process in Bashkortostan" [34, p. 65]. In 1993, the Union of Tatar-Speaking Writers of the Bashkortostan Republic was formed. On April 10, 1994, its 1st congress took place. The meeting elected the organization board. The post of chairman was assigned to the Doctor of Philology, Prof. Rais Amirov. As of January 1, 2000, the organization had 35 members [41, p. 89]. In October-November, 1993, an official Creative Association of Tatar-Speaking Writers was created in the Writers' Union of Bashkortostan. Ten people were elected to be the members of the Association: the experienced writers Nazip Asanbaev, Marat Karimov, Azat Magazov, Tagir Tagirov, Mukarama Sadikova and Sufiyan Safuanov. The first head of the Association was the poet Ravil Shammas. From 1995 to early 2000s this position was held by the poet Musa Sirazzhi [42, p. 357].

In early 1994, the Bashkir publishing house "Китап" ("Kitap" – "Book") set up the "Sector of Literature of the Peoples of Bashkortostan". Basically, the sector is engaged in the production of literary books, textbooks and teaching aids in the Tatar language. On February 3, 1994, the first book was published, it was a collection of Maris Nazirov "I Enter into New Fires" in the Tatar language [12], prepared by the sector [43, pp. 16–17]. At that time, the poet and scholar Ravil Bikbaev, who headed the Union of Writers of Bashkiria, noted that in the period of 1994-1996, the publishing house released eight books in the Tatar language [42, p. 349]. In total, 133 publications in the Tatar language were printed in 1994-2005, including 97 literary books and 36 textbooks" [44, p. 57]. "By the beginning of 2016, 210 books were published in the Tatar language, of which 115 belong to the genre of poetry and 83 are prose ones. This number includes 12 collections, which from 1994 to the present day unite different literary genres, published in the Tatar language" [34, p. 66]. These class transformations led to the fact that by the mid-1990s, Tatar poetry with its own motifs and peculiar properties had been formed in Bashkortostan.

"Whatever literature we take, each one is based on the promotion of the interests of the people – representing their life, expressing concern for their spiritual world, their fate and the desire to solve problems in the light of universal human values" [2, p. 104], writes L. Vagapova. These issues are in the center of Tatar poetry in the 1990s in Bashkortostan. The style of M. Nazirov's poems, embodying the feeling of the motherland, is distinguished by its simplicity and sincerity of the poetic images (22, p. 77). Researchers indicate that the motifs of the native land and native languages, found in the very first verses of M. Nazirov, represent the centre of his creative work. They enrich the palette of

lyrical heroes in M. Nazirov's poetry and influence the life of the poet, "the poet could not give preference to one of them and ignore the other. As a result, for many years he remained the poet only for the "Кызыл таң" ("Kyzyl tan" – "the Red Dawn") newspaper. For Kazan, he was considered to be a writer of Bashkortostan, and for the world of Bashkir literature he was a Tatar poet" [29, p. 4].

The struggle between his love for the native land and the striving for Kazan, which is the center of the Tatar language and literature, in M. Nazirov's poem "Йорт казлары" ("Yort kazlary" – "Domestic Geese") [12, pp. 36–37], finds a particularly sublime and figurative embodiment. The dramatic experiences of the poet are enhanced by the method of antithesis: wild geese, "strongly flapping their wings", "singing", "flying away into the distance", are contrasted with domestic geese, striving after them, "flapping their wings to blood", "running" after them:

Омтылганда болытларга, Бәреләләр кыекларга. Кереш чөйгән таш-ук сыман Төшү белән килеп җиргә, Каурыйларын чәчеп җилгә, Ыңгырашып, сыкрап, елап, Ярсып, соңгы көчне җыйнап: Каңгылдый-лар: Кыйгак-кыйгак... [12, 36–37 б.]	*Omtylganda bolytlarga, Bererler kyeklarga. Keresh choigen tash-uk syman Toshu belen kilep jirge, Kauryilaryn chechep jilge, Yngyrashyp, sykrap, elap, Kangyldyilar: Kyigak-kyigak...*	*When striving for clouds, They hit the roofs. Falling like a stone to the ground With the speed of arrows, Shaking off their feathers, Moaning, sobbing, Gathering their last strength And cackling: Honk, honk...* [12, pp. 36–37]

According to the literary scholar R. Amirov, in this work "the world of wild geese is heaven, songs and space, it is a proud world; the environment of domestic geese is the earth, its borders are the house, its melody is screams. But <…> these two worlds are not opposed to each other. Only the soul of the lyrical hero, leaving romantic ideas behind, takes the path to domestic geese" [30, p. 99]. Here, when comparing wild and domestic geese, the poet achieves a figurative fracture of the Tatar world, which is twice divided by an artificial border, the spiritual tragedy of the Tatars living in Bashkortostan, the drama of his soul. The last stanza of the verse reveals this to the reader in its entirety: *Казлар, казлар, аңлыйм сезне, / Мин кушылам сезнең зарга. / Очмыйча син түзеп кара / Иңнәреңдә канат барда. /...Яшәп кара (Kazlar, kazlar, anlyim sezne, / Min kushylam seznen zarga. / Ochmyicha sin tuzep kara / Innerende kanat barda. / ...Yeshep kara – Geese, geese, I understand you, / I join your complaints. / Try not to fly away / When you have wings on your back. ...Try to live like you used to)* [12, pp. 36–37]. "In Maris Nazirov's poem, the colise in cultural and literary life is one of the first to hint at a serious social phenomenon that unites the spiritual development of our people" [30, p. 100].

One of the features, characterizing M. Zakirov's creative work, is the transition from simple to complex things [2, p. 104]. This opinion of L. Vagapova is supported by her co-author G. Timershin: "To see what others do not see, and to make an unexpected philosophical statement, based on a simple phenomenon, is the skill of the poet" [13, p. 4]. The depth of his philosophical thought, presented in a symbolic way, is clearly demonstrated by the couplet "Шагыйрь" ("Shagyir'" – "The Poet"). M. Zakirov: *"Әле кабере юк, / шуңа кадере юк" ("Ele kabere yul, / Shuna kadere yuk" – "There is no grave yet, / therefore he is not appreciated"* [45, p. 16]. This couplet evokes great emotional response in the soul of N. Nazmi, the national poet.

The philosophical depth of M. Zakirov is connected with his life experiences, the trials of fate. In his youth, he was an orphan and his childhood losses, the hardships of life and emotional stress made the poet take a pen in his hands and start writing. *Дүрт яшьтән үк әтисез бу дөнья, / Ахрысы, ул эзсез узмаган. / Мин дүрт яшьтән ятим, кырыгында / Ятим калганнарны кызганам (Durt yeshten uk etisez bu don'yada, / Akhrysy, ul essez uzmagan. Min durt yeshten yetim, kyrygynda / Yetimn kalgannarny kysganam – From the age of four, this world without a father, / Obviously, it did not pass without a trace. / I am an orphan from the age of four, in my forties / I pity the remaining orphans)* [13, p. 162]. This theme has been further developed using the parallel "poetry – fate" in the poem "Авылдашка хат" ("Avyldashks khat" – "A Letter to a Fellow Villager": *Нигә язам?.. Ә нигә язмаска?! / Бу гомерем башы, язмышым. / Шигырь язып була. Ә шигърият / Язмышлардан башка бармы соң? ("Nige yazam?.. Nige yazmaska?! / Bu gomerem bashu, yazmyshym. / Shigyr' yazyp bula. E shigriyat / Yazmyshlardan*

bashka barmy son? – Why am I writing? …Why not write?! This is the beginning of my life, my destiny. / You can write poetry. Is there poetry / Without life? [14, p. 108]

According to critics, “the work of Mukhammat Zakirov is distinguished by the simplicity and nationality of poetry, <…> the poet in many respects discusses such sacred concepts as the motherland, one’s native home and the native language. M. Zakirov reveals these concepts through the concept of the Great Mother” [2, p. 104]. The poet creates poetic imagery through a conversation with his mother: *Нинди кайгыларың бар соң, әнкәй, /Үксетерлек сине төшемдә? (Nindi kaigylaryn bar son, enkei, / Ukseterlek sine toshemde? – What sins do you have, mommy, / That makes you cry in my dreams?* [13, p. 20]. Thus, the image of the mother is compared to the source and continuation of life, making her the keeper of the hearth and life. The lyrical hero, distributing the maternal melody and divine light to people, in this case acts as a link between the past and the future, providing a link between generations. In M. Zakirov’s poetry, the image of the mother is inseparable from the images of his native country and his native village. In the poem “Пәйгамбәрләр” (“Peigemberler” – “Prophets”) [13, p. 27] The author sees how the ranks of the village elders, who have accumulated the spiritual heritage and life experiences left by their ancestors, are thinning, they are compared with the “prophets” lost in the twilight. In the poem “Югалтмагыз, авылдашлар” (“Yugaltmagyz avyldashlar” – “Do Not Lose, Fellow Villagers”) [13, p. 28], the author, following this twilight, wants to get rid of the “cruel” urban realities. Researchers note that “this rural sadness, the psychology of the local population, the language of words, the train of thought, all intertwined into a single piece, form the concept of the poet’s work” [46, p. 60].

Since the early 1990s, the work of another representative of this generation, Salavat Rahmatulla, has become the focus of critics’ attention. A feature of his poetry is the opposition of the past and the present, governments and citizens, rural and urban environment, the figurative embodiment of many people’s lifestyle in everyday life. “What makes Salavat the Salavat <…> is his philosophical view, his simple, accessible language. I would call him a representative of the “rebellious poetry” of Taktash-Atnabay [15, p. 197]”, writes M. Vafin. A. Latypova notes that the picture of life in the poet’s work is based on the binary opposition of “village – city” [47, p. 14]. K. Davletshin, noting that the poetics of Salavat Rahmatulla is characterized by simplicity, shows his ability to “describe the most difficult situations and social issues that require serious analysis and a deep philosophical assessment, through phenomena well-known to the reader, based on the life experience of his contemporaries” [25, p. 45].

S. Rahmatulla reflects on the craft of writing, the mission of the poet, his responsibility to the people, a sense of honesty, he writes: *Иң авыры һаман алда булган: / Шагыйрь дигән исем күтәрдем (In avyry haman alda bulgan: / Shadyr’ digen isem kuterdem – The most difficult thing was still ahead: / I declared myself a poet)* [15, p. 57]. In another poem, he reflects revealing the dimensions of the spiritual load through Pushkin: *Бөек хисләр бөек калсын өчен, / Бөек Пушкин бара дуэльгә... (Boek khisler boek kalsyn ochen, / Boek Pushkin bara duelga… – In order for great feelings to remain great, / The great Pushkin went to a duel ...)* [15, p. 64]. The position of the poet is clearly manifested in his civil lyrical poetry, which determines his uniqueness: *Башка илдә – яшәү башка! / Безме ким башкалардан? / Патшалармы илдән уңмый? / Әллә ил – патшалардан? (Bashka ilde – yesheu bashka! / Bezme kim bashkalardan? / Patshalarmy ilden unmyi? / Elle il – patshalardan? – In another country, life is different! Are we worse than others? Do kings not prosper because of their country? Or the country gains from the kings?).* In the works of this type, through pain and sadness, the fate of the people, the nation, the native land and man is shown: *Туган җирдә урыннар күп / Утырып уй уйлый торган... / Тәгәрәп елый торган... (Tugan jirde urynnar kup / Utyryp ui uilyi torgan…/ Tegerep elyi torgan… – There are many places on the native land / Here you can sit and think... And cry out loud...)* [16, p. 71]. The poet does not separate his own fate from the fate of his people, continuing the traditions of the great Tukay, he considers himself and his people to be a single whole: *Халык тудырмаса -/ шагыйрь тумый, / Шагыйрь үлми – халык үлмәсә (Khalyk tudermasa – shagyir’ tumyi, / Shagyir’ ulmi – khalyk ulmese – A poet is not born without his people, / A poet does not die until the people die [15, p. 14].* One of the features of the poet’s personality is his nationality, he does not separate the fate of his works from the fate of his people, from their griefs and joys.

Tatar poetry in Bashkortostan was confidently entering the year of 2000. The representatives of

the above discussed generations had a great influence on the works of Munir Vafin, Marat Kabirov, Lilia Sagidullina, Naziba Amineva, Rafyga Usmanova and others. Tatar poetry had been enriched with new qualities, new colors, which ensured its further development – the phenomenon "Tatar poetry in Bashkortostan".

Among the poets of the fourth generation, whose talents have been discovered in the new millennium, a special place is occupied by the idea-aesthetic value and imagery of N. Amina's poetry. The Bashkir poetess T. Karamysheva, noting the specifics of N. Aminova's individual style, writes: "The poetess relies not only on a classical literary style, but also creates her own style. Therefore, in her poems, there are no cliches, no template. Naziba's style reflects the flow of her thought. And this gives rise to a subtle innovative seed" [48, p. 73].

The braid is a symbol of female beauty in fiction. In N. Aminova's poem "Толым турында хикәят" ("Tolym turnda khikeyet" – "The Story about the Braid"), the braid is a chain of memories that preserve the warmth of mothers' hands, connecting the past with the future. The lyrical hero of the poetess wears a simple shawl all her life, so as not to lose the sweet memories of her mother by cutting off her braid.

Их, бар иде чәчкәйләрем язылу, Әнкәй кулы тигәч. Хәсрәтләрем басылу, Чәчләремнән аның кулы сөйгәч. Их, шул чакта Әнкәм кул җылысын Чәчтә тоюларым!.. Чәчләремне әнкәй толым-толым Үреп куюлары!.. Шәл ябыныйм, әйдә, Заманча ул бүрек, Әйдә, киелмәсен. Әнкәм кул җылысын югалтмыймчы - Бәхетем кимемәсен!.. [17, 107–108 б.]	*Ikh, bar ide chechkelerem yazuly, Enkei kuly tigech. Khesretlerem basylu, Chechleremnen anyn kuly soigech. Ikh, shul chakta Enkem kul jylysyn Chechte tojularym!.. Chechleremne enkei tolym-tolym Urep kujulary!... Shel yabynyim, eide, Zamancha ul burek, Eide, kielmesen. Enkem kul jylysyn jugaltmyicha - Bekhetem kimemesen!*	*My hair became soft When mom touched it. The heart calmed down When she caressed my hair. Oh, that time I felt The warmth of her hands! .. How mom plaited my hair in braids. Let me cover myself with a shawl The hat is too modern to wear Let it not be worn. I do not want to lose the warmth of my mother's hands - May my happiness never be lost! ..* [17, pp. 107–108]

Here the mythical image of hair and braids is complemented by deep poetic experiences and philosophical reflections. The well-known folklorist V. Ya. Propp notes that in ancient society, "hair was the place where the soul or magical power was stored. To be left without hair meant to lose strength" [49, p. 41]. This idea is also supported by other scientists ([50, p. 274], [51, pp. 211–212], [52, p. 175]). According to the Bashkir scholar M. Mingazetdinov, "to be without hair means to lose the protection of holy mythical forces, to betray the soul to evil mythical forces" [51, p. 212]. Thus, the poetess elevates the image of hair and gives it a new meaning. Losing a braid in a verse means losing happiness and losing touch with one's roots.

Innocence is a wonderful feature of N. Aminova's pen. This quality is clearly reflected in the poem "Җирнең затлысы" ("Jirnen zatlysy" – "The Land's Nobility"): *Беркатлымын. / Язып яшим / Беркатлы шигырь (Berkatlymyn. / Yazyp yeshim / Berkatly shigyr' – Innocent. / I live and write / Innocent verses)* [17, p. 186]. But this naivety is not easy. The lyrical hero can feel her naivety, which brings happiness only in her native village: *Беркатлы, тик затлы җирнең /Мин беркатлысы!../ Үз беркатлысын кимсетми / Җирнең затлысы* (*Berkatly, tik zatly jirnen / Min berkatlysy!.. / Uz berkatlysyn kimsetmi / Jirnen zatlysy* – Naive, / But naive only in the noble land! ../ The noble Earth / Does not humiliate its naivety) [17, p. 187].

N. Aminova thoroughly describes the rural environment. It should be noted that her poetry focuses on the contradictions existing between a village and a city. In the world image of the poet, the village personifies naivety, the naive world, spiritual purity, light, while the city symbolizes a complex dark environment, a country of carelessness: *Шәһәрендә шәһәр өе кебек / Катлы-катлы алар (Sheherende sheher oe kebek / Katly-katly alar – In the city just like in a city house / They have too many layers* [17, p. 186].

As you can see, the model of the poetic world, created by N. Amina, consists of bright, beautiful

situations, the same as reality itself. The author’s lyrical hero is depicted within a rich range of feelings. In general, in the poetry of N. Aminova, there is a warm attitude of the man to the world, people and reality, which are represented with convincing, real details.

From the first poems published in the press, the work of Lilia Sagidullina is regarded as intellectual lyrical poetry, the lyrics of the “mind of the heart” ([53, p. 54], [22, p. 7]). The synthesis of profound philosophy and nationality determine the essence of her poetry. The poetess worries about the disappearance of her people, who have gone through thousands of disasters: *Дәверләр аша үтәмен, / Өмет-дөлделдә җиләм: / ...Татарник кына калмасмы / Татар исеме беләң? (Deverler asha utemen, / Omet-doldelde jilem: / ... Tatarnik kyna kalmasmy / Tatar iseme belen – I am passing through the centuries, / I am swinging in the winds of hopes: / Will only tatarnik remain / Left of the Tatar name?)* [18, p. 31]. The reason for this rhetorical question is also obvious. Even when the time came to say namaz, the Tatars couldn’t wake up from their hibernation and there were almost no people left to pray. The epigraph, borrowed from Sagit Ramiev, says, “Таң вакыты... Татар йоклый...” (“Tan vakyty… Tatar yoklyi…” – “Dawn... The Tatars are sleeping...”). It illustrates the sad consequences of this fearless dream in terms of existential philosophy: *Уяныргa уйладыңмы? / Тик соңладың. Кояш батты. / Төшеңдә дә өнсез идең, /Өндә – телсез калдың, халкым. (Uyanyrga uiladynmy? / Tik sonladyn. Koyash batty. / Toshende de onsez iden? Onde – telsez kaldyn, khalkym – Did you think to wake up? It’s already late. The sun has already set. / In a dream you were silent, / In the mind you remained without your language, my people.)* [18, p. 31]. The motif “in the native country without a country, with a native language, but without it” in L. Sagidullina’s lyrical poetry is equated to the dilemma of life and ignorance and reflects on its essence:

Илле илсез, Телле телсез Без бу җирдә. Хаклы хаксыз, Җырлы җырсыз Без бу илдә. Барлы-юклы Без бу җирдә... Бармы, юкмы Без бу илдә? [18, 19–20 б.]	*Ille ilsez, Telle telsez Bez bu jirde. Khakly khaksyz, Jyrly jyrsyz Bez bu ilde. Barly-yukly Bez bu jirde. Barmy, yukmy Bez bu ilde?*	*Here we are In the native country without a country, With a native language, but without it With the right, but without it With a song but without it We are in this country. With a lack of understanding whether we are or not On this earth Do we exist or not In this coun- try?* [18, pp. 19–20]

Reflections on her native language, on the fate of the nation involuntarily push the poetess into deep philosophical reflections on time, the meaning of life. According to the critic G. Sagitova, L. Sagidullina does not repeat anyone, she finds the deep meaning of the symbol of time, putting it next to the fleeting, transient world, even above it.

Безнең гомер - су өстендә күбек кенә. Дәрья өчен ул бары тик куык кына. Дулкын шуңа йөртә аны куып кына. Җилләр исә уйнаталар көлеп кенә... Ә аннан соң хушлашалар үбеп кенә... Ә күбекләр тора һаман туып кына. [18, 8–9 б.]	*Beznen gomer - su ostende kubek kene. Der’ya ochen ul bary tik kuyk kyna. Dulkyn shuna yorte any kuyp kyna. Jiller ise uinatalar kolep kene… E annan son khushlashakar ubep kene… E kubekler tora khaman tuyp kyna*	*Our life is foam on the water. For the sea, it's just a bubble. The wave only carries it. The wind is laughing at it... And then they say goodbye, kissing ... And bubbles just keep coming up* [18, pp. 8–9]

The author compares the shortness of human life with foam on the surface of the water, the sea is time, the waves are moments, the winds are events. Time is God, time is eternity. The author is concerned about the fate of their eternal guest, man. [54, pp. 30–33].

Munir Vafin, who possesses a unique talent, is at the center of Tatar poetry in Bashkortostan at the turn of the 20th-21st centuries. A. Atnabay singles him out among his contemporaries: “He is a poet! A poet like no other!” [55]. His lyrical poetry is characterized by an artistic approach “similar to compositional novelism”, his work “ends with an

unexpected ending" [26, p. 35]. It occupies a specific place in the "pictorial thinking" of the author, underlying the principles of figurativeness. As a result, the reader is impressed by his thoughts, feelings and surprising events.

The People's Poet of Tatarstan, I. Yuzeev, calls this feature "an agitation of the heart" [19, p. 5]. After analyzing the poems "Каз өмәсе" ("Kaz omese" – "Goose Subbotnik") [19, p. 25], "Күршем бүген ауда булып кайтты..." ("Kurshem bugen auda bulyp kaitty…" – "The Neighbor Went Hunting Today..." [19, p. 41]), "Әле бары җәй уртасы гына" ("Ele bary jei urtasy gyna" – "It's Just the Middle of Summer" [19, p. 52], he expresses deep philosophical thoughts that are exhilarating: "People celebrate a goose subbotnik, everywhere there are triumphant, happy faces, and the boy who herds the geese, in a flurry, sees drops in the snow." The hunter, who shot a hare, also rejoices, celebrates, and "the last bunny, prolonging the seconds of his life, is running in the field". Nature celebrates a holiday, it is only the middle of summer... Flowers are blooming. It's time for nightingales to sing and not only that. But it's not just the time to celebrate, you will have to leave... Reluctantly you begin to think... [19, pp. 5–6]

In the scientific presentation of K. Dauletshin, another feature of the author's work is emphasized: "in addition to describing the barely noticeable nuances of people's experiences, the author manages to analyze the harsh reality through emotional thinking. Therefore, antithetical image prevails in his poems" [22, p. 99]. M. Vafin often and successfully refers to an image based on a sharp contrast.The binary opposition of youth – beauty and the old age creates a stunning sense:

Су ташыйлар яшь киленнәр Берсеннән-берсе сылу. Бәхеттер ул – шундый көләч Һәм шундый дәртле булу. Тукта, кем ул өстерәлә Ярты чиләк су белән? ...Тома сукыр әби кайта Җанга таныш юл белән. [19, 43 б.]	*Su tashyilar yesh killenner Bersennen-berse sylu. Bekhetter ul – shundyi kolech Hem shundyi dertle bulu. Tukta kem ul osterele Yarty chilek su belen? ...Toma sukyr ebi kaita Janga tanysh yul belen.*	*Young daughters-in-law are carrying water, One is more beautiful than the other. Probably, it's happiness To be so cheerful and smiling. Wait, who's carrying Half a bucket of water over there? There is a completely blind old woman On the already explored paths.* [19, p. 43]

The skill of the poet lies in the fact that the image of a poor, weak, blind old woman (grandmother), portrayed against the backdrop of an impressive youth, pushes the reader towards tragic reflections.

The poetess and scientist L. Sagidullina defines the epic quality of M. Vafin's work: "It seems that verse and epic live on opposite banks of the creative river. However, Munir managed to combine these two contradictions and create a new integrity. Here, the epic begins from the bank of the poem and vice versa" [56, p. 28]. This truth is vividly embodied in the poem "Детдом" ("Detdom" – "An Orphanage") [20, pp. 95–96]. At first glance, the work describes an ordinary phenomenon characteristic of modern society, but it penetrates the wounded heart of the poet and arouses dramatic feelings. Thus, the depth of the orphan's tragedy is achieved: *Детдом. / Рәшәткәле койма ярыгыннан / Карап тора бала. / Кыз бала. (Detdom. / Reshetkele koima yarygynnan / Karap tora bala. / Kyz bala – Orphanage. / A child is standing behind the fence /And watching. / A girl.)*

Futher M. Vafin, with stingy means of description, presents the reader with a living portrait of a child: *Сары чәче / Дымлы күзләренә керер, /Тозлы яшьләренә чылана. (Sary cheche / Dymly kuzlerene kerep, / Tozly yeshlerge chylana. – Yellow hair penetrating / Into wet eyes, / It gets wet with a salty tear).*

The girl, with tears in her eyes, has been waiting for her parents for months and years. There is a "stream of people" on the street, but the child is lonely, people are indifferent to her fate. But she is still waiting...

...Сулкылдавын беркем ишетмәде, Бүген дә ул бәхетен тапмады. Иртәгәгә зур ышаныч белән Гарип курчак тоткан гөнаһсыз кыз	*Sulkyldavyn berkem ishetmede, Bugen de ul bekheten tapmady. Irtegege zur yshanych belen Garip kurchak totkan gonahsyz kyz*	*... Nobody heard her sobbing, And today she did not find happiness. With great confidence in tomorrow A sinless girl with an ugly*

Кирпеч өйгә карый атлады...	*Kirpech oige karyi atlady…*	*doll Walked towards the brick house ...*

The singular imagery of the verses with their intensity of events and the tragic circumstances excite a whirlwind of feelings in the reader's soul. Thus, the epic beginning is intertwined with their lyrical essence. The ugly doll of the innocent girl, an orphan, hints at her "crippled" future and enhances the tragedy of her being.

In the article "Minor Munir. A Look at the Work of the Poet", L. Sagidullina highlights the marginality of M. Vafin's poetry. In this case, the scholar assumes she is living in the "zone of contact", at "the intersection of destinies" [56, p. 29]. L. Sagidullina calls the poet's lines "*Perhaps I look urban, but my heart is in the countryside*" "the motto-symbol of social and spiritual marginality" [56, p. 29]. "The poet compares the life of hundreds of thousands of "people coming from villages, but who chose life in the city" with those "lost in a blizzard, tossing up between two things: the countryside and the city..." "I would not say that the city is terrible," he writes, perceiving the city as something close to him. But even in this case, the "sweet" wind from the bakery, reminiscent of the village, makes it possible to put up with the city wind. And "I cannot enjoy hugging" chickens that are digging in the village soil [21, p. 29]: *Бәхетледер алар. / Ихатасы. Җиме. Кетәклек. / Ихатасыз, җимсез без мескеннең / Бер атнасы җиде китаплык (Bekhetleder alar.* / Ikhatasy. Jime. Keteklek. / Ikhatasyz, jimsez bez meskennen / Ber atnasy jide kitaplyk – They are happy. / The yard. Feeding. Chicken cooping. / For us who are poor, without this yard and this food / A week is like seven books for us) [21, pp. 13–14].

It would be wrong to refer the poet's marginality only to the poetic "self" in the village and the city opposition . "Munir Vafin lives between mind and feeling, body and soul, birth and death, youth and old age, tears and smiles" [56, p. 29]. The third feature in the poet's work should be called "the predominance of a minor key", each poem has these themes "death, old age, orphanhood, poverty, loneliness..." [56, p. 30].

Main results

1. Our analysis of the work of the poets who wrote in the Tatar language in 1950-2020 in Bashkortostan is based on the ideological and aesthetic content, lyrical hero, picture of the world, individual and regional style, allowing us to subsume them into four generations. Despite the conventionality of this division, each generation is characterized by its specific features.

2. The first generation is the national poets of Bashkortostan N. Nazmi and A. Atnabaev. Their fates are closely connected with the Tatar nation and their works are based on the poetic traditions of the thousand-year-old Tatar poetry. For the first time in the works of poets, the motifs of resistance to Tatar poetry in Bashkortostan emerge – the humiliated, "second-class" situation of the Tatar language in the republic and the country, their disagreement with this state of things, their verbal resistance constitute one of the principles of continuity in regional poetry.

3. In the 1960s, F. Gabdrakhim, R. Idiyatullin, R. Gataullin and Kh. Mudarisova, who described reality in romantic colors, are representatives of the second generation. In the second half of the 1980s, under the influence of the socio-political situation in the country, when the world image in their works changed, the features of strict realism began to dominate. The main task of their creative work is the artistic discovery of dialectal contradictions in life, the search for ways to solve them. These contradictions are mainly associated with spiritual disharmony, discontent, which are connected with the status of the Tatar language in the Republic of Bashkortostan. In the works of the poets belonging to this generation, the image of the Motherland coincides with the image of the native language, their works include the motifs of being "with a language, but without it, with a country, but without it".

4. The works of the third generation poets – M. Nazirov, M. Zakirov, S. Rakhmatullina – give us every reason to conclude that Tatar poetry in Bashkortostan was fully formed in terms of ideological and aesthetic content, its trends and style of the literary region, it constituted a powerful stream in the composition of Tatar poetry. The expressive-lyrical style, which reflects the synthesis of the cult of nature qualities, strict realism and romanticism, determines the main features of the folk, dynamically developing poetry of this generation.

5. The poets of the fourth generation – N. Aminova, L. Sagidullina, M. Vafin – are distinguished by the use of a variety of styles, philosophical and associative content, metaphors. These authors sparingly use thoughtful words, epithets, but at the same time they are able to put a deep philosophical meaning into a short verse.

Their poetic works, along with a synthesis of the poetic traditions of East and West, are based on national folklore, the poetry of the Tatar people. This is manifested in the transition of poetic images, motifs, means of depiction. At the same time, basically, the motif of being "with a language, but without it, in a country, but without it" in the Tatar poetry of Bashkortostan is at the highest level of its development.

Conclusion

It should be noted that in Bashkortostan there are talented literary forces and spiritual and cultural traditions. The poets and their creative trends are different. However, all their melodies share the same Tatar motif. This melody takes its origin in the work of Shamsutdin Zaki, Akmulla, Dardemdam, Shaehzade Babich, Sagit Ramiev, Gabdulla Tukay, Mazit Gafuri and reaches our days through the work of Atnabay and N. Nazmi. Nationality, deep philosophy, harmony of feelings and thoughts are its main features. Of course, our poets create various works by genre, themes and style, posing and resolving arising issues. But there is one feature that unites everyone in their desire to create a new world model through imaginative thinking, their original attitude to life. In certain periods of time, social and political winds separate creative personalities from each other, but local poetry is an inseparable spiritual and cultural heritage and an achievement of the Tatar people.

References

1. Vafin, M., Khafizov, S. (2001). *Muza rodnoi zemli: kruglyi stol o tvorchestve poehtov, zhivushchikh v Bashkortastane* [Muse of the Native Land: A Round Table on the Work of the Poets Living in Bashkortastan]. Tulpar. No.1 (40), pp. 23–29. (In Russian)

2. Vahapova, L. (2013). *Sovremennaya tatarskaya literatura v Bashkortastane* [Contemporary Tatar Literature in Bashkortostan]. Nastoyashchee dostoyanie. No. 5 (17), pp. 103–110. (In Russian)

3. Nazmi, N. (2011). *Narodnaya dusha: stat'i, vospominaniya, pis'ma, stikhi, poehma* [The Soul of People: Articles, Memoirs, Letters, Verses and a Poem]. Avtor idei i sozdatel' R. Miңnullin. 479 p. Kazan', Tatar. knizhn. izd. (In Russian)

4. Atnabaev, A. (1993). *Stikhi, poehmy* [Verses and Poems]. 192 p. Ufa. (In Russian)

5. *Atnabai. Narodnyi poeht* (2000) [Atanbay. The Peole's Poet]. 400 p. Ufa, Respublikasy Bashkortstan, fond "Rukhiyat". (In Russian)

6. Gabderakhim, F. (2015). *Kak tsvety: stikhi* [Like Flowers: Verses]. 157 p. Ufa, Kniga. (In Russian)

7. Idiyatullin, R. (2007). *Dobryi vecher!: stikhi, korotuie dramy, rasskazy* [Good Evening!: Verses, Short Plays, Stories]. Sostavitel' i avtor zaklyuchitel'nykh slov R. Miңnullin. 271 p. Kazan', Tatar. knizhn. izd. (In Russian)

8. Gataullin, R. (2008). *Pechal'nye melodii: stikhi* [Sad Melodies: Verses]. Sostavitel' Rafit i Radif Gataulliny; avtor vvodnykh slov R. Miңnullin. 223 p. Kazan', Tatar. knizhn. izd. (In Russian)

9. Mudarisova, Kh. (1995). *Proshlogodnyaya osen': stikhi* [Last Year's Autumn: Verses]. Avtor vvodnykh slov N. Nazmi. 80 p. Ufa, Bashkort. knizhn. izd. (In Russian)

10. Mudarisova, Kh. (2003). *Fioletovaya noch': stikhi* [The Purple Night: Verses]. Avtor vvodnykh slov R. Gatash. 126 p. Kazan', Tatar. knizhn. izd. (In Russian)

11. Mudarisova, Kh. (1982). *Serebryanaya podkova: stikhi* [The Silver Hoof: Verses]. 157 p. Ufa, Bashҡort. knizhn. izd. (In Russian)

12. Nvzirov, M. (1994). *Snova vkhozhu v ogni: stikhi, pesni, poehma* [Again I Enter Fires: Verses, Songs and a Poem]. 144 p. Ufa, Kniga. (In Russian)

13. Zakirov, M. (2005). *Ptitsa, sevshaya na sech': stikhi* [The Bird Sitting on the Stove: Verses]. Avtor vvodnykh slov R. Timershin. 176 p. Ufa, Kniga. (In Russian)

14. Zakirov, M. (1992). *Sama po sebe zatyanuvshayasya rana: stikhi* [The Wound Healing All by Itself: Verses]. 124 p. Ufa. (In Russian)

15. Rakhmatulla, S. (1993). *Probuzhdenie: stikhi, pesni, poehmy* [Awakening: Verses, Songs, Poems]. Avtor zaklyuchitel'nykh slov M. Vafin. 212 p. Ufa. (In Russian)

16. Rakhmatulla, S. (2001). Dazhe esli vody budut tech' v prtivopolozhnom napravlenii: stikhi, poehmy, chastushki, ehpigrammy, perevody [Even if the Waters Flow in the Opposite Direction: Poems, Poems, Ditties, Epigrams, Translations]. 240 p. Ufa, Kniga. (In Russian)

17. Amineva, N. (2011). *Pod ruku s utrennim vetrom: stikhi, poehma, stsenarii, skazki* [Hand in Hand with the Morning Wind: Poems, Poems, Scripts, Fairy Tales]. 277 p. Ufa, Kniga. (In Russian)

18. Sagidullina, L. (2004). *Sozvezdie momentov: stikhi* [A Galaxy of Moments: Verses]. 112 p. Ufa, Kniga. (In Russian)

19. Vafin, M. (2004). *Esli mir toropit: stikhi* [If the World Wants You to Go Faster: Verses]. Avtor vvodnykh slov I. Yuzeev. 95 p. Kazan', Tatar. knizhn. izd. (In Russian)

20. Vafin, M. (2007). *Chastichka serdtsa: stikhi* [A Piece of Heart: Verses]. 272 p. Ufa, Kniga. (In Russian)

21. Vafin, M. (2001). *Slova poseyal Pyatistrunnyi saz: stikhi.* [I've Sown Words. A Five-Stringed Saz: Verses]. Pp. 3–110. Ufa, Kniga. (In Russian)

22. Davletshin, K. S. (2002). *Stikhi rodnogo kraya. Individual'nyi stil' i voprosy poehticheskoi obraznosti: uchebnoe posobie* [Poems of the Native Land. An Individual Style and Issues of Poetic Imagery: A Study Guide]. 108 p. Ufa, izd-vo Bashkirskii gos. un-ta. (In Russian)

23. Davletshin, K. (2007). *“Krasotu sotvoril velikii tvoritel' prirody – Chelovek”: kartina mira v tvorchestve Farita Gabderakhima* [Beauty Was Created by the Great Maker of Nature – Man”: The World Image in the Works of Farit Gabderakhim]. Tulpar. No. 6 (81), pp. 56–61. (In Russian)

24. Davletshin, K. S. (2000). *Dorogie lyudi ryadom...* [Dear People Are Close…]. Stikhotvornoe tvorchestvo Marisa Nazirova: stat'i o tvorchestve poehta / v redaktsii S. Safuanova. Pp. 23–40. Ufa, Obrazovanie. (In Russian)

25. Davletshin, K. (2002). *Poeht “v poiskakh vsyu zhizn'”...* [The Poet Is “Searching All His Life”…]. Tulpar. No. 1 (46), pp. 44–47. (In Russian)

26. Davletshin, K. (1996). *Filosofiya poehta* [The Poet’s Philosophy]. Tulpar. No. 1 (10), pp. 34–36. (In Russian)

27. Safuanov, S. (2011). *“Stikhi moi – vy zhe moya krovinushka...”* [“My Verses – You Are My Drops of Blood…”]. Nazmi N. Moya natsional'naya dusha: stat'i, vospominaniya, pis'ma, stikhi, poehma. Avtor idei i sozdatel' R. Miңnullin. Pp. 236–242. Kazan', Tatar. knizhn. izd. (In Russian)

28. Safuanov, S. (2006). *Dukhovnye mosty* [Spiritual Bridges]. 376 p. Ufa, Kniga. (In Russian)

29. Safuanov, S. (2000). *Chuvstvo rodnoi zemli* [The Sense of Your Native Land]. Stikhotvornoe tvorchestvo Marisa Nazirova: stat'i o tvorchestve poehta. V redaktsii S. Safuanova. Pp. 3–10. Ufa, Obrazovanie. (In Russian)

30. Amirov R. (2000). *Kogda est' kryl'ya na plechakh...* [If You Have Wings on Your Shoulders…]. Stikhotvornoe tvorchestvo Marisa Nazirova: stat'i o tvorchestve poehta. V redaktsii S. Safuanova. Pp. 95–102. Ufa, Obrazovanie. (In Russian)

31. Khaibrakhmanov, R. (2011). *Cherez grani. Nazmi N. Moya natsional'naya dusha: stat'i, vospominaniya, pis'ma, stikhi, poehma* [Across the Edges. Nazmi N. My National Soul: Articles, Memoirs, Letters, Verses and a Poem]. Avtor idei i sozdatel' R. Miңnullin. Pp. 4–10. Kazan', Tatar. knizhn. izd. (In Russian)

32. Mulekov, M. (1996). *“Vkhozhu v tsentr uragana...”* [Entering the Centre of a Hurricane...]. Tulpar. No. 6 (15), pp. 28–29. (In Russian)

33. Fazletdinov, I. (2010). *Stikhi treeta* [The Poet’s Verses]. Ogni Kazani. No. 2, pp. 124–129. (In Russian)

34. Fazletdinov, I. K. (2016). *Sovremennaya tatarskaya poeziya Bashkortastana v kritike* [Modern Tatar Poetry of Bashkortostan through Criticism]. Tatarica. No. 2 (7), pp. 57–72. (In Russian)

35. Gabderakhim, F. (2006). *Esli zakhochesh' vozbudit' narodnuyu dushu...* [If You Want to Excite People’s Soul]. Tulpar. No. 1 (70), pp. 54–55. (In Russian)

36. Gatash, R. (1993). *“Ya vizhu odnu yarkuyu vysotu....”* [I See One Bright Summit]. Shakhri Kazan'. 27 fevral'. (In Russian)

37. Mudarisov, M. (2000). *Atnabai (Slova izdatel'stva)* [Atnabay (What the Publishing House Has Got to Say)]. Atnabai. Narodnyi poeht. Pp. 5–9. Ufa, fond “Rukhiyat” Respubliki Bashkortstan. (In Russian)

38. Nazmi, N. (1959). *Rech' poehta* [The Poet’s Speech]. Sovet Bashkortostana. 11 gyinvar. (In Russian)

39. Minnullin, R. (2018). *Vstrechaite Atnabaya! Nash Atnabai: stikhi, stat'i, vospominaniya* [Meet Atnabay! Our Atnabay: Verses, Articles, Memoirs]. Avt.-sostavitel'. R. K. Amirov. Pp. 126–130. Ufa, Kniga. (In Russian)

40. Iksanova, I. (2018). *Dusha yarkaya kak rassvet* [The Soul as Bright as Dawn]. Kul'turnaya pyatnitsa. 25 aprel'. (In Russian)

41. *Tatarskii ehntsiklopedicheskii slovar'* (2002) [Tatar Encyclopedic Dictionary]. Glavnyi redaktor M. Kh. Khasanev; otvetstvennyi redaktor G. S. Sabirzyanov. 830 p. Kazan', RT AN institut Tatarskoi ehntsiklopedii. (In Russian)

42. Bikbaev, R. (2009). *V poiskakh ostroumnykh otvetov: doklady predstavlennye na XII s"ezde pisatelei respubliki* [In Search of Witty Answers: Reports Presented at the XII Congress of Writers of the Republic]. Sud'ba zemli, dykhanie vremeni. Pp. 320–364. Ufa, Kniga. (In Russian)

43. Morzakaeva, D. (2012). *Natsional'naya kniga: Ob izdanii natsional'nykh izdanii v bashkirskom izdatel'stve “Kniga” imeni Zainab Biishevoi i o knigakh, izdannykh zdes'* [A National Book: On the Publication of National Editions in the Bashkir Publishing House “Book” Named after Zainab Biisheva and on Books Published Here]. 151 p. Ufa. (In Russian)

44. Murzakaeva, D. (2006). *Duyut Bulgarskie vetry...* [The Bolgar Winds Are Blowing]. Tulpar. No. 2 (71), pp. 56–59. (In Russian)

45. Nazmi, N. (1998). *Po Pushkinski, Tukaevski...* [Like Pushkin and Tukay…]. Tulpar. No. 1 (22), pp. 16–17. (In Russian)

46. Kashfi, L. (2014). *“Krasnyi rassvet” i sovremennaya literatura* [“The Red Dawn” and Modern Literature]. Nauchnyi ruk. F. K. Fatkhetdinov; avt. vvodnykh slov T. N. Galiullin. 300 p. Ufa, Krasnyi rassvet. (In Russian)

47. Latypova, A. V. (2021). *Sovremennaya tatarskaya poehziya Bashkortostana: natsional'naya kartina mira i zhanrovaya paradigma: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk* [Modern Tatar poetry of Bashkortostan: The national picture of the world and the genre paradigm: Ph.D. Thesis Abstract]. FGAOU VO “Kazanskii (Privolzhskii) federal'nyi universitet”. Kazan', 24 p. (In Russian)

48. Karamysheva, T. (1986). *Spokoinye gorsti* [Calm Handfuls]. Agyidel. No. 3, pp. 72–74. (In Russian)

49. Propp, V. Ya. (1986). *Istoricheskie korni volshebnoi skazki* [The Historical Roots of a Fairy Tale]. Vstup. stat'ya V. I. Ereminoi. 2-e izd. 364 p. Leningrad, izdatel'stvo LGU. (In Russian)

50. *Tatarckie mify: dukhi, pover'ya, sueveriya, zagovory, primety, obryady* (1999) [Tatar Myths: Spirits, Beliefs, Superstitions, Spells, Omens and Rituals].

Vtoraya kniga. V povestvovanii G. Gil'manova. 432 p. Kazan', Tatar. knizhn. izd. (In Russian)

51. Minkhazetdinov, M. Kh. (1995). *Est' moshch' v tvorchestve: monografiya, literaturnaya kritika i trudy, otnosyashchiesya k bashkiskoi fol'kloristike* [There Is Power in Creativity: A Monograph, Literary Criticism and Works Related to Bashkian Folklore]. Avt. vvodnykh slov T. A. Kil'mukhammetov i A. M. Suleimanov. 256 p. Ufa, Kniga. (In Russian)

52. Tursunov, E. D. (1973). *Genezis kazakhskoi bytovoi skazki: v aspekte v svyazi s pervobytnym fol'klorom* [Genesis of the Kazakh Folk Fairy Tale: In the Aspect of the Primitive Folklore]. 216 p. Alma-Ata, Nauka.

53. Gizzatullina, G. (1998). *"Stikhi – dlya nego..."* [These Verses Are for Him…]. Tulpar. No. 5 (26), pp. 54. (In Russian)

54. Sagitova, G. (2005). *Ot momentov – k vechnosti* [From Moments to Eternity]. Tulpar. No. 1 (64), pp. 30–31. (In Russian)

55. Atnabai, A. (1995). *Stoya v seredine zemli, ozirayus' s udivleniem* [Standing in the Cetre of the Earth, I'm Looking aroud Surprised]. Krasnyi rassvet. 15 avgust. (In Russian)

56. Sagidullina, L. (2004). *Minor Munir: vzglyad na tvorchestvo poehta* [Minor Munir: A Glance at the Poet's Work]. Tulpar. No. 4 (61), pp. 28–30. (In Russian)

БАШКОРТСТАНДАГЫ ТАТАР ПОЭЗИЯСЕНДӘ ШАГЫЙРЬЛӘР БУЫНЫ МӘСЬӘЛӘСЕ

Илдус Камил улы Фазлетдинов,
Уфа Фән һәм технологияләр университеты,
Россия, 450076, Уфа ш., Зәки Вәлиди ур., 32 нче йорт,
fazlutdinov75@mail.ru.

Фәнни мәкаләдә 1950 – 2020 елларда Башкортстан җирлегендәге татар шигъриятендә буыннар мәсьәләсе тикшерелә. Хезмәттә фәнни-хронологик һәм диахроник аспектлар яссылыгында Башкортстандагы татар шигъриятенең үсешенә күзәтү ясала; төбәктәге татар әдипләренең икегә бүленеп, бер өлешенең – татар, икенченең башкорт сүз сәнгатьләренә хезмәт итүенең тарихи-мәдәни сәбәпләре, сәяси вәзгыятьнең шигърияткә һәм шагыйрьләрнең индивидуаль стиленә йогынтысы анализлана. Автор, күпсанлы гыйльми-тәнкыйди чыганакларны файдаланып, әдәбият гыйлемендә кабул ителгән фәнни классификация принциплары ярдәмендә, Башкортстандагы татар шагыйрьләренең чынбарлыкны сәнгатьчә гәүдәләндерү үзенчәлекләрен ачыклый. Язмада шагыйрь аңындагы дөнья картинасының индивидуаль стильне барлыкка китерүче төп категория булуы ассызыклана, һәм, шуннан чыгып, Уфа төбәгендәге татар поэзиясенә хас гомум һәм һәр каләм остасының үзгә сыйфатларын ачыклау омтылышы ясала. Поэтик әсәрләрне иҗат юнәлеше һәм ысулы, эчтәлек һәм форма, үзәк мотивлар ноктасыннан анализлап, автор төбәктәге татар шигърияте вәкилләрен дүрт буынга аера, аларның һәркайсы өчен үзенчәлекле һәм Башкортстан татар поэзиясе өчен уртак сыйфатларны билгели. Мәкаләдә төбәк татар поэзиясенең поэтик сыйфатлары, идея-эстетик эчтәлеге ягыннан татар шигъриятенең меңьеллык традицияләренә нигезләнүе ассызыклана.

Төп төшенчәләр: шигърият, индивидуаль стиль, буын, әдәби тәнкыйть, Башкортстан, иҗат юнәлеше, иҗат ысулы, поэтик образ

Кереш

Башкортстандагы татар шигърияте, аның үзенчәлекләре, каләм әһелләренең шәхсиятле стиль билгеләре турында фикер йөрткәндә, буыннар мәсьәләсе мөһим аспект булып тора. Дәһшәтле сугыш елларында, яисә Сталин дәверендә дөньяга килеп, шул чорда хакимлек иткән идеологик карашлар һәм мәдәни шартларда тәрбияләнгән өлкән буын вәкилләре белән «үзгәртеп кору» яки 1990 еллардагы милли үзаң күтәрелеше чорында шәхес буларак формалашкан каләм әһелләре арасында дөньяны күзаллауда, аны поэтик гәүдәләндерү алымнарында аерма шактый зур.

Башкортстандагы татар әдипләрен буыннарга нисбәтле төркемләү мәсьәләсе тикшерүчеләрне дә, каләм әһелләрен дә күптәннән кызыксындырып килә. Мәсәлән, 2000 еллар башында шагыйрь Мөнир Вафин тәнкыйтьче Сәгыйдулла Хафизов белән барган бәхәстә, Башкортстанда татар телендә иҗат итеп, үзләрен татар шагыйрьләре дип исәпләүчеләрне

дүрт буынга аера: «Әйтик, өлкән буыннардан бу сафка Фәрит Габдерәхим, Рәшит Гатауллин һәм Рим Идиятуллинны кертер идем, – ди ул. – Урта буында Салават Рәхмәтулла, Рәдиф Тимершин, Марис Нәзировлар. Яшьрәк буынга Мөнир Вафинны, Марат Кәбировны һәм Рамил Чурагуловны кертәм, һәм иң яшь буын дип Илдус Фазлетдинов, Илфак Фаризов, Илдар Фазлетдинов, Рәзиф Зөбәеровларны атарга була» [1, 23 б.]. Автор хатын-кыз шагыйрәләрне аерым катлам буларак карый һәм Дилә Булгакова, Халисә Мөдәррисова, Нәҗибә Әминева, Рафига Усманова, Кәүсәрия Шәфыйкова, Нәфисә Хабибдиярова, Гүзәлия Тимершина, Әлфия Булат кебек каләм әһелләрен саный [1, 23 б.]. Бу бүленеш шагыйрьләрнең яшенә нигезләнә.

Галимә Л. Ваһапова исә үзәккә шагыйрьләрнең яшен түгел, ә иҗади биографиясен, шигърияткә килү вакытын, осталык дәрәҗәсен куя. «Дәвамчанлык принцибыннан чыгып, Башкортстандагы хәзерге көн язучыларын шартлы өч төркемгә бүлеп карарга мөмкин, – дип яза ул. – Инде киңәшче ролен үтәүче, әйдәп баручы өлкән буын иҗатчылары – Салават Рәхмәтулла, Эдуард Әгъзами, Рим Идиятуллин, Халисә Мөдәррисова, Рәис Риян, Азат Магазов, Фәрит Габдерәхим, Дилә Булгакова, Вил Казыйханов, Мөхәммәт Закиров, Сәгыйть Хафизов һәм башкалар.

Иҗат өлкәсендә үз өслүбен тапкан язучыларыбыз Рәдиф Тимершин, Мөнир Вафин, Лилия Сәгыйдуллина, Илдус Фазлетдиновлар каләме дә язудан туктаганы юк. Тәҗрибәле иҗатчылар Дилбәр Булатова, Фәния Габидуллина, Зәйфә Салихова, Рафаил Хафизовлар Башкортстандагы татар шигъриятен һәм прозасын үстерүгә зур өлеш кертүчеләр исемлегендә.

Әдәбият дигән зур дөньяда үз юлын ярып барган өметле яшь каләм тибрәтүчеләр дә аз түгел. Йомабикә Солтанова, Фәрит Фәткуллин, Айдар Зәкиев, Фәнзия Максютова, Фәүзия Гайзаман, Венер Фәттахов, Халисә Мөхәммәдиева, Индира Муллаянова, Эльмира Ибраһимова, Аида Хәйретдинова, Миләүшә Гыйльманова, Руслан Сөләйманов, Земфира Муллагалиева һәм башкалар, инде җыентыкларын бастырып, үз укучыларын тапты» [2, 103 б.].

Күренә ки, «яшь каләм тибрәтүчеләр» төркеме яшьләре 50 елдан артып киткән шагыйрьләр һәм язучыларны берләштерә. Мәкалә авторы аларны үз стилен, үз тавышын эзләүчеләр дип бәяли.

Кызганычка каршы, әлеге мәкалә басылганнан соң үткән ун ел эчендә С. Рәхмәтулла, Э. Әгъзами, Р. Идиятуллин, Р. Риян, А. Магазов, В. Казыйханов, М. Закиров, Р. Тимершин кебек өлкән әдипләр бакыйлыкка күчте. Шул ук вакытта төбәк татар шигърияте Фатыйх Сәйфран, Ләйсән Якупова, Рәсим Шәфи-Рәхмәт, Эльверт Хаматшин, Альбина Хәлиуллина, Нурлан Ганиев, Айдар Маннанов, Гөлфизә Кәлимуллина исемнәре белән баеды. Алар бер-берсеннән яшьләре, иҗтимагый карашлары, әдәби өслүбләре белән аерыла. Димәк, Башкортстандагы татар шигъриятендә буыннарны билгеләүдә «биологик яшь» принцибы үзәктә тора алмый. Бүленешкә иҗтимагый-сәяси, идеологик факторлар, гомум әдәбиятның үсеш тенденцияләре, әдипләр иҗатында дөнья картинасының үсеш-үзгәреше дә йогынты ясый. Бу аспект хезмәтнең актуальлеген һәм фәнни яңалыгын билгели.

Тикшеренү материаллары һәм методлары

Гыйльми мәкаләдә фәнни-тикшеренү материалы сыйфатында XX йөзнең икенче яртысыннан алып бүгенгә кадәр Башкортстан җирендә яшәп, татарча иҗат иткән шагыйрьләр – Н. Нәҗми [3], Ә. Атнабаев ([4], [5]) Ф. Габдерәхим [6], Р. Идиятуллин [7], Рәшит Гатауллин [8], Х. Мөдәррисова ([9], [10], [11]), М. Нәзиров [12], М. Закиров ([13], [14]), С. Рәхмәтулла ([15], [16]), Н. Әминева [17], Л. Сәгыйдуллина [18], М. Вафинның ([19], [20], [21]) шигъри җыентыклары файдаланылды. Тикшеренүнең методологик нигезен К. Дәүләтшин ([22], [23], [24], [25], [26]), С. Сафуанов ([27], [28], [29]), Р. Әмиров [30], Л. Ваһапова [2], Р. Хәйбрахманов [31], М. Мөлеков [32], И. Фазлетдинов ([33], [34]) һ.б. галимнәрнең хезмәтләре тәшкил итте. Үзәккә куелган мәсьәләне ачыклауда автор, нигездә, тарихи, тарихи-чагыштырма, тарихи-типологик һәм герменевтика тикшеренү методларына таянды.

Фикер алышу

Башкортстандагы татар шигърияте турында сүз алып барганда, бер хакыйкатьне истә тотарга кирәк: 1934 – 1991 елларда әдәбият тулаем партия диктаты астында булып, «бер республика – бер әдәбият» принцибы эзлекле рәвештә тормышка ашырылды. Татар гаиләсендә туып-үсеп, татарча укыган һәм үз милли мохитебездә тәрбияләнгән каләм ияләре иҗатка керешкәч, я башкортча язып, күрше милләт язучысы булып китәргә, яисә татар әдибе

буларак үз-үзен раслар өчен, Казанга күченеп китәргә мәҗбүр булды. Шулай итеп, шагыйрь Фәрит Габдерәхим тарафыннан «башкорт һәм татар әдәбиятлары – Башкортстандагы татар әдәбиятының ике канаты» [35, 54 б.] дип билгеләнгән парадоксаль күренеш барлыкка килде.

Ф. Габдерәхимгә таянып фикер йөрткәндә, Нажар Нәҗми һәм Әнгам Атнабаев Башкортстандагы сугыштан соңгы беренче буын татар шагыйрьләре буларак карала. Алар икесе дә башкорт әдипләре булып исәпләнсәләр дә, туган телләре татар теле булды. Иҗатларында татар моңы, меңьеллык поэтик традицияләренә таяну хосусиятләре, татар теленең киләчәк язмышы мотивы үзәктә тора. Билгеле булганча, Н. Нәҗми үзенең 1984 елда Казан дәүләт университеты профессоры Миркасыйм Госмановка багышлап иҗат иткән «Париж өстендә» шигырендә болай дип яза:

Без – татар һәм башкорт – кан кардәшләр,
Миндә исә тибә ике кан:
Үзем башкорт, әмма татар теле –
Анам теле миңа тумыштан [3, 261–262 б.].

Ә. Атнабаев исә үзен татар халкының бер өлеше дип саный. «Мин – чи татар башкорт илендә» дип, гомер буена татар телендә иҗат итә.

Р. Хәйбрахманов билгеләгәнчә, 1950–1980 елларда Н. Нәҗми «лирикасында публицистик аһәң белән беррәттән каһарманның эмоциональ палитрасында пессимистик хис-тойгыларның (тормыштан канәгатьсезлек, гомернең үтүе, иҗатның максатсызлыгы һәм киләсезлеге, шагыйрь һәм аның милләтенең кадерсезлеге мотивлары. – *Р.Х.*) көчәюе күзәтелә. Бу күренешнең сәбәпләрен шагыйрь яшәгән чордан, торгынлык һәм татар, башкорт кебек кече милләтләрнең үсешен тоткарлаган Брежнев режимы сәясәтеннән эзләргә кирәктер» [31, 6 б.].

Н. Нәҗминең татар халкына, аның фаҗигале язмышына багышлап язган шигырьләр шәлкемен шартлы рәвештә «каршылык лирикасы» үрнәкләре дип бәяләргә мөмкин. Күренекле әдәбият галиме С. Сафуанов шагыйрьнең милли тел өчен көрәшкә ташлануын билгели [27, 239 б.]. Аның иң көчле чагылышы шагыйрьнең 1966 елда рус шагыйре Я. Смеляковка җавап төсендә язылган «Татар теле» шигырендә күзәтелә.

Ассалар да, киссәләр дә,
Үлмәдең син, калдың тере.
Чукындырган чагында да
Чукынмадың, татар теле [3, 244–245 б.]

Бу шигырьне Башкортстанның, Татарстанның бер матбагасы да басмый, ул, еллар үткәч, Мәскәүдә нәшер ителгән «Учительская газета»да русча тәрҗемәдә дөнья күрә. «Н. Нәҗми өчен Ватан, ана дигән изге төшенчәләр өченче бер газиз күренеш белән дә аерылгысыз. Бу туган тел. *«Ватан, – димен, – анам туган җир, Ватан, – димен, – атам туган җир... Ватан, – димен, – атам һәм анам сөйләшкән тел – туган телем ул»*, – дип язды шагыйрь» [27, 239 б.].

Н. Нәҗми үзенең атаклы «Татар акылы» (1990) шигырендә әйтемгә әверелгән бер милли җитешсезлекнең фаҗигале нәтиҗәләренә, тарихтагы чагылышына, укучының игътибарын юнәлтеп, риторик сорау ташлый:

Ни булды? Үз юлыңа син *Үзең салдыңмы йозак?* *Башыңны ашады мәллә* *Үзара булган низаг?*	*Бүген дә Кояш чыкты, дип* *Уйланып торам иртән.* *Татар акылы төштән соң...* *Кайчан төш җитәр икән?* [3, 269 б.]

«Татар генераллары» (1994) шигырендә Мәскәүдә оештырылган татар генераллары һәм адмираллары җыелышына нисбәтле, хәрбиләрдән бигрәк, милли элитага, шул исәптән, шагыйрьнең үзенә сатирик мөнәсәбәт белдерелә. «Татар хатын-кызлары» (1991) шигырендә автор, күнегелгән әдәби канюннар буенча, гүзәл затларның «уңган, дәртле, сылу, эшчән» кебек уңай сыфатларын саный да, башка милләт кешесенә кияүгә чыгып, тел, дин алыштыруда, шул халыкның буын алмашын тәэмин итүдә гаепли һәм аны милләт өчен фаҗига югарылыгына күтәрә.

...Язмышмы ул, фаҗигаме *Сез күргәннәр, кичергәннәр?* *Сез түгелме* *Урысларга – урыс,* *Үзбәкләргә – үзбәк,* *Казакъларга – казакъ,*	*Кыргызларга кыргыз* *(Тик бер мисал – Чыңгыз)* *Тудырганнар, үстергәннәр,* *Татар хатын-кызлары?* *Язмышмы бу, фаҗигаме?* [4, 269 б.]

Шулай итеп, «тарих борылышларында сакланып калу – милләтне борчыган бу гаять мөһим проблеманы хәл итү юлын Нажар Нәҗми, Г. Исхакый һәм Г. Тукай кебек үк, туган телгә һәм милли язмышка хөрмәт тәрбияләүдә күрә» [31, 10 б.]. Күренекле шагыйрь рухи дөньясының асыл хасияте Р. Гаташ тарафыннан бик оста тотып алына: «Ул

– барыннан да бигрәк, татар халкының, татар теленең батыр яклаучысы, тоталитар система төрле яктан кысып торган елларда, курыкмыйча, аңа ярдәмгә килгән ир-узаман. <…> Сабыры тулып, татар җанын, канын тыеп килә белгән кем ул? Наҗар ага. <…> Үзен “башкорт шагыйре”, милләте белән дә “башкорт” санап, әмма туган теле татар теле, Тукай теле икәнлеген <…> кычкырып әйтүче, горурланучы да ул булды» [36].

Башкортстанның халык шагыйре Әнгам Атнабаев төбәк татар шигъриятенең нигез ташын салган әдипләрнең берсе булып тора. Иҗатында татарлык хисе, милли гамь төп лейтмотив булса да, Ә. Атнабаев шигырьләре «халыкларны талаштыруга түгел, туганлаштыруга корылган иде» [37, 8 б.]. Аның 1956 – 1985 еллар шигъриятендәге татарлык хисе Н. Нәҗми иҗатындагы публицистик аһәң, милли изелүгә «каршылык лирикасы» рәвешендә түгел, ә, беренче чиратта, татар халкының милли фольклорында, меңьеллык шигъриятендә төп урынны тоткан традицион образларга яңа, заманча эчтәлек салу аша гәүдәләнеш тапты. «Капка төбендә» (1956), «Яшь каен» (1957), «Туфрак» (1957), «Утыз яшь» (1958), «Кара икмәк» (1960), «Миннән башка» (1960), «Ак каеннар кая булганнар?» (1961), «Яшь егетләр чалгы яныйлар» (1961), «Сары сандугач, кара карлыгач» (1964), «Әкияттәге кебек» (1964) һ.б. башлангыч чор иҗатына караган шигырьләреннән үк татар шигъриятенең бөтен тарихы аша кызыл җеп булып сузылып килгән *ак каен, туган җир, сары сандугач, гармун* кебек традицион образлар, халык җырларының поэтикасы, әкиятләргә хас башлам-бетемнәр, образлар системасы яңа яңгыраш ала. Н. Нәҗми әйткәнчә, аның әсәрләрендә «... шагыйрьнең “мин” дигән лирик герое, якын дустымы, улымы, кызымы, егетеме, гармунчымы, солдатмы – нинди дә булса шәхес хәрәкәт итә. Менә шулай булу шигырьне җанландыра, укучыны я уйландыра, я елмайта, бер сүз белән әйткәндә, тойгы уята» [38]. Бу хосусиятләр киләчәктә Ә. Атнабаев шигъриятенең йөзен билгеләгән асыл сыйфатлар рәвешендә калкып чыга.

1980 еллар башында Ә. Атнабаев иҗатына «татар» концепты конкрет килеп кереп, шигырьләрендә публицистик аһәң көчәя, шагыйрь үз язмышын халык язмышы белән бербөтен итеп карый башлый. Әлеге тенденция шагыйрьнең 1982 елда язылган «Газаплы сорау» шигырендә ачык чагыла.

Күп гасырлы бөек	*Җырлап үлгән татар*
тарихында	*улларының*
Күп сыналды татар	*Бүген яшәп яткан*
баласы...	*уллары,*
Сугыш елларында	*Телегезне кемнәр*
әсирлектә –	*алыштырды,*
Төрмәләрдә	*Җырыгызны кемнәр*
фашист палачы	*урлады?*
Башын кискәндә дә	*Йөрәгемне шундый*
Үзебезчә	*сорау телә,*
Җырлап үлде татар	*Тынгы бирми шуның*
уллары;	*газабы.* [4, 96 б.]

Шигырьдә Ә. Атнабаевның 1960–1970 еллар шигъриятендәге лирик җылылыкны, нечкә юмор хисен публицистик рух, туган телнең, мәдәниятнең югала баруына борчылу, ачыну хисе алыштыра. Туган җире – Башкортстанда шигырьләрен татар телендә чыгара алмау, башкорт зыялылары тарафыннан үгисетелеп яшәү шагыйрь күңелендә ризасызлык хисен тагын да көчәйтә. Татар – башкорт мөнәсәбәтләре мәсьәләсен бар тулылыгы, дөреслеге белән матбугатта әдәбиятта күтәреп чыккан беренче шагыйрь дә Әнгам Атнабаев булды:

«Ник татарса	*Нишләп Казанга*
һөйләшәһең,	*китим ди?*
Башкортса һөйләш,	*Шушында минем*
имеш,	*Уфам,*
Был һөйләшең менән	*Казанда яшәп Уфаны*
һиңә	*Сагына иде Туфан...*
Казанга китеү	*Моннан ары «һин*
тейеш!»	*татар» дип,*
Нишләп Казанга	*Җаныма тимә, давай.*
китим ди?	*Җанга тиеп, җан*
Шушында атым-	*ачуын*
затым –	*Чыгара күрмә, малай!*
Минем сөйләшне	[5, 362 б.] («Милли
аңлаучы	“дус”ка», 1984)
Миллионнан артык	
халкым.	

Шагыйрь «Мәсьәлә» шигырендә ике милләт зыялылары арасында барган бәхәс-каршылыкларның ясалма булуын, татар һәм башкорт халыклары алдында уртак бәла – туган телне югалту, катнаш никахлар күбәеп китеп, милләтләрнең юкка чыгу куркынычы алдында торуы хакында чаң суга [4, 119 б.].

1993 елда Татарстанның халык шагыйре Р. Миңнуллин бик хаклы рәвештә болай дип әйтә: «Атнабай үзенең шигъри мәктәбен тудырган шагыйрь» [39, 127 б.]. Татар шагыйрьләренең аннан соңгы буын вәкилләре Р. Идиятуллин, Х. Мөдәрисова, С. Рәхмәтулла, М. Нәзиров, М. Кәбировлар шагыйрь «канаты» астында тәрбия-

ләнеп, «Атнабай мәктәбе» әдәби традицияләрендә, поэтик алымнарында формалаштылар.

Нажар Нәҗми һәм Әнгам Атнабаевның шәкертләре – татар телендә иҗат итеп, татар шагыйре буларак танылган Фәрит Габдерәхим, Рим Идиятуллин, Рәшит Гатауллин, Халисә Мөдәррисовалар Башкортстандагы татар шигъриятенең икенче буынын барлыкка китерә. Фәрит Габдерәхим, 1994 елда республикада татар телле язучылар берлеге оештырылгач, рәсми рәвештә үз теләге белән Башкортстан Язучылар союзыннан чыгуын белдерде, калган өчесе Башкортстан язучыларының һөнәри берлегендә әгъзалыкка дәгъва кылмыйча, 1993 – 1994 елларда чит төбәкләрдә яшәүчеләр арасында беренчеләрдән буларак, Татарстан Язучылар берлегенә кабул ителделәр.

Әдәбият галиме С. Сафуанов Ф. Габдерәхим иҗатын ике чорга аера: а) 1980 еллар ахырына кадәрге чор; б) 1990–2000 еллар шигърияте [28, 341–342 б.]. Баштагы утыз еллык иҗат гомерендә шагыйрьгә үзенең шигырьләрен һәм поэмаларын Уфада башкорт телендә чыгарырга туры килә. Башкортстан китап нәшриятында «Йөрәк уты» (1971), «Җирдәге йолдызлар» (1975), «Анкетага кермәгән юллар» (1978), «Алтын туй» (1982), «Күңел күзе» (1985), «Гашыйклар, сезгә генә» (1988) дип аталган китаплары бер-бер артлы нәшер ителә. Шул ук вакытта шигырьләре «Казан утлары»да туган телендә һәрдаим дөнья күрә.

Туксанынчы еллардан башлап, Башкортстан китап нәшриятында татар телендә китаплар чыгаруга юл ачылгач, Ф. Габдерәхим иҗатының икенче чоры башлана. Бүгенге көнгә кадәр дәүләт нәшриятында аның «Кичер мине!..» (1996), «Синең белән мин» (2002), «Гөлләр кебек!» (2015), “Сине яратам” (2023) дип аталган күләмле шигъри җыентыклары нәшер ителә. Болардан тыш шагыйрьнең шәхси нәшриятларда үзнәшер ысулы белән чыгарылган берничә китабы да бар.

Ф. Габдерәхим шигърияте галимнәр һәм тәнкыйтьчеләрдә зур кызыксыну уята. Тәнкыйтьче С. Сафуанов Ф. Габдерәхим лирик героеның шагыйрь шәхесеннән аерылмавын ассызыклый [28, 341 б.]. Әдәбият галиме К. Дәүләтшин шагыйрьнең шартлы-романтик фикерләү сыйфатын башкалардан аерып күрсәтә. [23, 57 б.]. Әлеге караш, тәнкыйтьче-галим М. Мөлеков тарафыннан да хупланып, шагыйрь иҗатының асылда логик образларга корылуы әйтелә [32, 29 б.]. К. Дәүләтшин шагыйрьнең индивидуаль стиле турындагы карашларын дәвам итеп, аның шигъриятендә фикер һәм хиснең бердәмлеген билгели: «Фәрит Габдерәхим иҗатында еш кына фикер образдан туа, ягъни җанлы образ бай фикергә нигез буларак гәүдәләнә. Бу исә – поэтик талант билгесе» [23, 57 б.]. Шуңа нигезләнеп, шагыйрьнең образлы фикерләү тибы сәнгатьчел-аналитик дип нәтиҗә ясала [23, 57 б.]. Дәлил итеп «Сагындыра» (1968) шигыреннән өзек китерелә: «*Биеклектән тау да масаймый бит, / И беркатлы гамьсез сабыйлык! / Инде күптән бәлигъ булып җиттем, / Ярсуларга хуҗа сабырлык.* ...Күренә ки, – ди К. Дәүләтшин, – строфадагы беренче тезмәдә символик мәгънәле афористик фикер, икенче тезмәдә гомер фасылына тойгылы бәя, соңгы тезмәләрдә лирик “мин”нең үзенә кагылышлы аналитик мөнәсәбәт, кыскасы, хис бөркелгән аналитик шигырьгә хас сыйфатлар ачык чагылган» [23, 58 б.].

С. Сафуанов билгеләгән аклык-сафлык үрнәге шагыйрьнең башлангыч чор иҗатында Туган җир һәм анда яшәүче кешеләр гәүдәләнешендә чагыла. «Ятсынмыйлар күркәм тупылларым...» (1960), «Җир бәйрәме» (1965), «Юл белмим диеп торма син» (1975), «Кандракүлдә» (1970), «Авылым – Арсланым» (1986) кебек шигырьләрендә Фәрит Габдерәхим аларны романтик күтәренкелек белән тасвирлый. Шунысы мөһим: иҗат тәҗрибәсе зураю белән, шагыйрь поэзиясендә туган җир образының гәүдәләнеше үзгәрә. Аның шигъриятендә фәлсәфи-әхлакый эчтәлекле Туган җир – газиз Әнкәй параллеле барлыкка килә:

Туган җирнең бөтен бизәкләрен Чагылдыра минем Әнкәем! Әнкәй сыны – туган җирем сыны... [6, 28–29 б.] («Әнкәй сыны», 1985)	*Кичерәдер мондый чакта Тик әнкәйләр, туган яклар.* [6, 24–25 б.] («Әниләр һәм туган яклар», 1970).

Шагыйрь иҗатында ул фикри-мәгънәви яктан тагын да тирәнәйтелеп, *Табигать – газиз Ана* образына үстерелә:

Бәлки давыл тынар җанда,
Сызылып таң ата инде.
Әниләрне,
Башка исем тап дисәләр,
«Кояш!» дип атар идем. [6, 30–31 б.] («Кояш», 1972)

Шулай итеп, *хәтер, ана, туган як табигате* образлары Ф. Габдерәхим поэзиясендәге дөнья моделен шактый тулы күзалларга мөмкинлек бирә. Дөрес, ул да замана баласы булып кала, чор идеологиясен «җимереп чыкмый». Әмма иҗатының икенче чорында миллилек, татар халкының үткәне, бүгенгесе һәм киләчәге турында гамьнәр аның шигъриятенең төп мәсләгенә әверелә.

Башкортстандагы татар поэзиясенең күренекле вәкиле Рим Идиятуллин бик соңлап танылa. Аның «Хәерле иртә» дигән беренче җыентыгы 1983 елда Уфада башкорт телендә дөнья күрсә, ә икенче «Хәерле көн» китабы, 14 ел узгач кына, 1997 елда Башкортстан китап нәшриятында татар телендә басылып чыга. 2007 елда Р. Миңнуллин аның шигъри әсәрләрен туплап, «Хәерле кич!» исеме белән Казанда Татарстан китап нәшриятында бастырып чыгара. 2017 елда исә шунда ук шагыйрьнең «Хәерле төн!» дип аталган шигъри тупланмасы нәшер ителә.

Шигырьләре вакытлы матбугатта, күмәк җыентыкларда пәйда булу белән үк, Р. Идиятуллин үзен кабатланмас каләм остасы буларак раслый. Н. Нәҗми Р. Идиятуллин шигъриятенең байлыгын, шагыйрьнең тирән фикерләү сәләтен, шигъриятттә иң төп аргумент саналган йөрәк януы белән тирән һәм каршылыклы хисләрен укучыга җиткерү осталыгын билгели [3, 71 б.]. К. Дәүләтшин шагыйрь әсәрләренең укучыга эмоциональ тәэсир итү көчен сүз ярдәмендә картина тудыру осталыгы белән сәбәпле бәйләнештә карый һәм аны буяулар белән эш итүче рәссамга тиңли: «Рим Идиятуллинның шигъри рәсем-картина иҗат итү осталыгы, гаять үзенчәлекле рәссам сәләтенә ия булуы сокландыра» [22, 35 б.]. Ул үз фикеренә дәлил итеп шагыйрьнең «Сукыр» дигән әсәрен китерә:

Җир тәненә *Суга да ул* *Таягы белән,*	*«Авырттымы?» дигән кебек* *Сыйпап уза* *Табаны белән* [7, 23 б.].

Галимнәр билгеләгәнчә, Р. Идиятуллин стиленә гадәти, гади генә саналган хәл-күренешнең рәсемен тасвирлау аша яшәешнең тирән драматизмын ачып салу сыйфаты хас. Бу үзенчәлек аның тәүге тәҗрибәләрендә үк сиземләнә: *Сугыш бетте; / Ә малайлар һаман, / Матчадагы талчыбыкка карап, / «Усал» этиләрен көтте* [7, 21 б.]. Сүз ярдәмендә тудырылган сурәттә этиләре сугыш кырында мәңгелеккә ятып калган малайларның тирән фаҗигасе тасвирлана.

Алга таба Р. Идиятуллин шигъри дөньясы халык авыз иҗаты традицияләре, традицион фольклор образлары аша заман чынбарлыгын, чор проблемаларын ачу сыйфаты белән байый. Ул «Толлар урамында» циклындагы «Гөлҗамалның каладагы бер иртәсе» шигырендә ачык гәүдәләнә: *«Китә-әү...» Тукта, көйләр көйләгәнче, / Ипи-тозын чемчим иң башта; / Казлар, бәлкем, очып кайткандыр да, / Кызым калды ерак Донбасста...* [7, 114 б.].

Заманында ир-егетләр туган авылларын ташлап, «бәхет кошы» артыннан чит якларга чыгып киткәннәр, һәм, беркадәр байлык, акча туплап, туган якларына, сөйгән ярлары, газиз ата-аналары янына кайтканнар. Гаилә корып, балалар үстереп, нәсел-ыруны дәвам иткәннәр. Р. Фәхретдинов, Г. Исхакый тарафыннан «милләт анасы» буларак бәяләнгән хатын-кызлар бүген «Донбасска китүче каз» хәлендә: алар күңел җылыларын да, сөю-назларын да күбрәк чит милләт вәкилләренә бүләк итәләр, аларга балалар үстерәләр. «Донбасска очкан» кызлар «...беркайчан да үз тамырларына, үз теленә, үз халкына әйләнеп кайтмаячак... Казлар киткән җирләреннән очып әйләнеп кайтса да... Кызлары белән бергә милләт тә Мәңгелек чоңгылында югала... Шушы фаҗигане күңелләрне тетрәндерерлек итеп нибары дүрт юлга сыйдырган шагыйрь!» [33, 126 б.]. Халык авыз иҗаты традицияләрен иҗади үстереп, кыз һәм каз параллеле аша автор бүгенге көннең милли фаҗигасенә үз мөнәсәбәтен белдерә, аңа борчыла.

Р. Идиятуллин белән бер дәвердә иҗат итә башласа да, хаксыз рәвештә игътибарсыз калган Рәшит Гатауллин икенче буынның бер вәкиле булып тора. Аның тәүге шигырьләре 1968 елда «Беренче карлыгачлар»да Зөлфәт, М. Әгъләмовлар әсәрләре белән бергә дөнья күрсә дә, «Сагышлы моңнар» дип аталган бердәнбер җыентыгы, шагыйрьнең үлеменнән соң, бертуганнары Рәфит һәм Рәдиф Гатауллиннар тырышлыгы һәм Р. Миңнуллинның кереш сүзе белән Татарстан китап нәшриятында басылып чыкты.

Р. Гатауллинның беренче шигырьләре яшьлек романтикасы, берникадәр самимилеге, дөньяны үзенчәлекле сурәтләү осталыгы белән характерлана. Гомумән, шагыйрь әсәрләре «темалары белән дә, стильләре, формалары белән дә бер-берсен кабатламый» [8, 8 б.] Җәй

көне» шигырендә ул җәй фасылын, һич көтелмәгәнчә, әнисе белән чагыштыра:

Көзләре көз түгел, *Язлары яз түгел.* *Җәй генә охшаган.* *Яшелдән ясанган,*	*Эсседән сусаган, –* *Әле генә эштән кайткан* *Әнигә охшаган* [8, 15 б.].

Р. Миңнуллин ассызыклаган индивидуальлек, шагыйрь рухи мирасын вакыт агышында тикшергәндә, аеруча ачык күренә: 1960 еллар шигъриятендә романтик күтәренкелек, мәхәббәт хисләре өстенлек итсә, 1970 елларда алар фани дөнья, яшәеш мәсьәләләре белән бергә үрелеп бирелә башлый; милләт, ил язмышы мотивлары 1980 еллар иҗатының үзәгендә ята. Ә туган як – Башкортстан темасы Р. Гатауллин иҗатының лейтмотивы булып тора. Шагыйрь күңелендә Туган җиргә мәхәббәт хисе белән Казанга тартылу хисенең көрәшен К. Дәүләтшин бик оста тотып алган: «Башкортстанда яшәүче татарлар арасыннан әдәби омтылышы белән мавыккан кешегә, гадәттә, катлаулы дилемманы чишәргә туры килә, чөнки ул ике юл чатында торып кала. Әгәр аңарда “туган җир тойгысы” көчлерәк икән, ул илендә иҗат итә, ләкин аны Казан тарта – Тукай рухы чакыра. Шуңа да:

...Шул Марстан, шул Сәеттән үтеп, *Хәзер инде кая барасың?* *Уфа – Казан... Гомер буе сызлар* *Йөрәктәге олы яра син,* *Уфаларда ятим итсәләр дә,* *Казанда соң мине кем көтә?*	*Тукай рухы, Сибгат, Туфан рухы* *Гомер буе шулар җилкетә...* Әйе: *Казаннарга барсам, Казан мине* *Үги итмәс иде, чит итмәс.* Ләкин: *Чәрмәсәнем, Кармасаным гына* *Ничек ташар икән мин киткәч,*

ди Кушнаренко районы Марс авылы егете Рәшит Гатауллин» [22, 10–11 б.].

Остазы Н. Нәҗми иҗатындагы кебек үк, шагыйрь өчен дә туган җир, Ватан төшенчәсе туган тел төшенчәсенә тәңгәл килә, алар янәшә куела. Р. Гатауллин поэзиясендәге «үз җиреңнең үги баласы» итеп тоюдан килеп чыккан рухи дисгармония турыдан-туры туган тел язмышы белән бәйле: *...Бүлешергә мөмкин җирне, суны, / Илне мөмкин тартып алырга. / Йортсыз-җирсез торырга да була, / Тик язмасын телсез калырга* [8, 200 б.] («И туган тел»).

Р. Гатауллин 1960 – 1980 еллар иҗатында катлаулы эволюция кичерә: башлангыч чорда язылган шигырьләрендәге романтизм иҗат юнәлешеннән ул кырыс реализм позициясенә күчә. Бу күчеш-метаморфозалар шигъри әсәрләренең тематикасында, идея-эстетик эчтәлегендә, образлар системасында чагыла. Фикри һәм сәнгати күчештә чор иҗтимагый-сәяси вәзгыяте зур роль уйный.

Иҗат юлын 1970 елларда Башкортстанда башлап, төбәктәге яңа чор татар поэзиясенә нигез салучыларның тагын берсе – үзенчәлекле шагыйрә Халисә Мөдәррисова. «Халисә Мөдәррисова шигърияткә утлы һәм давыллы йөрәге белән килде. <…>. Шагыйрәнең шигырьләре, чын шагыйрьләргә хас булганча, эчке каршылыклар белән тулы, ә бу каршылыклар бик тә саллы һәм оригиналь поэтик образлар аша гәүдәләнә» [9, 12–13 б.]. Татарстанның халык шагыйре Р. Гаташ та бу иҗат әһеле каләменең индивидуальлеген күрсәтә [10, 8 б.]. И. Ихсанова Х. Мөдәррисованың «Баланнар» шигырен шушы ноктадан бәяләп, «кып-кызыл балан тәлгәшләре» символының аерылу-өзелү мәгънәсен белдерүгә хезмәт итүен яза [40].

Йөрәк төсле кызыл балан, *Каерып сындыралар.* *..................................* *Буш хыяллар коела ул,*	*Аларны сындырмаслар.* *Балан төсле күңел була,* *Аларны тындырмаслар...* [11, 6 б.].

Шагыйрә иҗатында балан образының мәгънәви вариацияләре С. Сафуанов тарафыннан билгеләнә: «Бер шигырьдә ул – инде җиткән, хәзерге вәхши заманыбызда явыз куллар тарафыннан пычратылу куркынычы алдында калган кыз булып күз алдына баса, икенчесендә тәү кат яры үпкән сылу кызны хәтерләтә, өченчесендә – куаклыкта кызарган балан “кан сарган яңа яра кебек”» [28, 364 б.].

Х. Мөдәррисованың бер төркем әсәрләрендә хатын-кыз тормышта, мәхәббәттә бөек зат, хәтта тынычлык, иминлек сакчысы буларак сурәтләнә. Шагыйрә лирикасы гомумкешелек мотивлар белән генә чикләнми, аның 1980 еллар поэзиясендә иҗтимагый-сәяси мотивлар калкулана. «Туган җирдәге илле илсезлек, телле телсезлек» мотивы лирик герой драматик кичерешләренең сәбәбен билгели: *Сөекле зат булалмадым Синдә, / Ни кылсам да, күңел кителде, / Үз өендә үги ана белән / Үсеп килгән бала шикелле* [10, 90 б.].

Нәтиҗә ясап, шуны әйтергә кирәк: икенче буын шагыйрьләре иҗатындагы социаль-сәяси мотивлар тагын да үстерелеп, иҗтимагый күренеш төсен ала, ике республика җитәкчелеген Башкортстан татарларының рухи-мәдәни ихтыяҗларын канәгатьләндерү өчен конкрет гамәлләр кыла башлауга этәргеч бирә.

1980 еллар ахырында Башкортстанда башланган татар милли хәрәкәте төбәк татар шигърияте барышына да йогынты ясаган уңай нәтиҗәләргә китерә. «1991 елда дәүләт хисабына – "Өмет" яшьләр газетасы, 1994 елда "Тулпар" әдәби-нәфис журналы чыга башлады. Аның битләрендә канат ныгыткан авторлар бүген Башкортстандагы татар әдәби барышының әйдәп баручы көчләрен тәшкил итә» [34, 65 б.]. 1993 елда Башкортстан Республикасының татар телле язучылар берлеге оеша. 1994 елның 10 апрелендә аның I съезды уза. Җыенда оешманың идарәсе сайлана. Рәис вазифасы филология фәннәре докторы, профессор Рәиф Әмировка йөкләнә. 2000 елның 1 гыйнварына оешмада 35 әгъза исәпләнә [41, 89 б.]. 1993 елның октябрь–ноябрь айларында Башкортстан Язучылар союзында татар телле язучыларның рәсми иҗади берләшмәсе оештырыла. Берләшмәнең Нәҗип Асанбаев, Марат Кәримов, Азат Магазов, Таһир Таһиров, Мөкәррәмә Садыйкова, Суфиян Сафуанов кебек тәҗрибәле әдипләрдән торган ун кешелек бюросы сайлана. Берләшмәнең беренче җитәкчесе итеп шагыйрь Равил Шаммас тәгаенләнә. 1995 елдан 2000 еллар башына кадәр бу вазифаны шагыйрь Муса Сираҗи башкара [42, 357 б.].

1994 ел башында Башкортстан «Китап» нәшриятында «Башкортстан халыклары әдәбияты секторы» оештырыла. Нигездә, ул татар телендәге матур әдәбият, дәреслекләр һәм уку кулланмалары чыгару белән шөгыльләнә. 1994 елның 3 февралендә сектор әзерләгән беренче китап – Марис Назировның татар телендәге «Янә утларга керәм» [12] җыентыгы басылып чыга [43, 16–17 б.]. Ул вакытта Башкортстан Язучылар берлеген җитәкләгән шагыйрь һәм галим Равил Бикбаев 1994–1996 еллар аралыгында нәшриятта татар телендә 8 шигырь китабы дөнья күрүен билгели [42, 349 б.]. 1994–2005 елларда барлыгы «татар телендә 133 басма, шул исәптән 97 әдәби китап һәм 36 дәреслек нәшер ителә» [44, 57 б.]. «2016 ел башына әлеге нәшриятта татар телендә барлыгы 210 китап басылып, шуларның 115е – шигърият, 83е проза жанрларына карый. Шул исәптән, сектор оештырылгач, 1994 елдан алып бүгенге көнгә кадәр төрле әдәби жанрларны берләштергән 12 җыентык та татар телендә басылып чыккан» [34, 66 б.]. Әлеге сыйфади үзгәрешләр 1990 еллар уртасына Башкортстанда үз моңы, үз аһәңе, үзенчәлекле сыйфатлары булган татар шигърияте формалашуга китерә.

«Нинди генә әдәбиятны алып карамыйк, аның нигезендә халык мәнфәгатен алга кую – тормыш-көнкүрешен яктырту, рухи дөньясын, язмышын кайгырту, проблемаларны гомумкешелек кыйммәтләре яктылыгында чишәргә омтылу ята» [2, 104 б.], – дип яза Л. Ваһапова. Алар 1990 елларда Башкортстандагы татар шигъриятенең үзәген билгели. М. Нәзировның туган җир, Ватан тойгысын гәүдәләндергән шигырьләренең стиле гадилеге, самими җылылыгы, поэтик сурәтнең ихласлыгы белән аерылып тора [22, 77 б.]. Тикшеренүчеләр хезмәтләрендә М. Нәзировның беренче шигырьләрендә үк күзәтелгән туган җир, туган тел мотивларының үзәктә торуы билгеләнә. Алар М. Нәзиров шигъриятенең лирик герой кичерешләре палитрасын баетудан тыш, шагыйрь тормышына да йогынты ясый, «шагыйрь бу тойгыларның кайсы да булса берсен алдын күреп, икенчесенә хыянәт итә алмады. Нәтиҗәдә ул да озак еллар "Кызыл таң" гәзитенең генә шагыйре булып кала килде. Казан өчен ул – Башкортстан әдибе, ә башкорт әдәбияты дөньясы өчен – татар шагыйре булып исәпләнде» [29, 4 б.].

Шагыйрь күңелендәге туган җир тойгысы белән татар теле һәм әдәбиятының үзәге булган Казанга омтылу теләге арасында барган көрәш М. Нәзировның «Йорт казлары» [12, 36–37 б.] шигырендә аеруча калку һәм образлы гәүдәләнеш таба. Шагыйрьнең драматик кичерешләре антитеза алымы ярдәмендә тирәнәйтелә: «канатларны көчле кагып», «җырлап», «әллә кайларга» очкан ирекле кыр казларына, алар артыннан омтылып, «канатканчы канат кагып», «чабып» йөргән йорт казлары каршы куела:

Омтылганда болытларга, *Бәреләләр кыекларга.* *Кереш чөйгән таш-ук сыман* *Төшү белән килеп җиргә,* *Каурыйларын чәчеп җилгә,*	*Ыңгырашып, сыкрап, елап,* *Ярсып, соңгы көчне җыйнап:* *Каңгылдыйлар:* *Кыйгак-кыйгак...* [12, 36–37 б.]

Әдәбият галиме Р. Әмиров карашынча, бу әсәрдә «киек казлар дөньясы – күкләр, җырлар,

киңлек һәм горур тынычлык; йорт казларының мохите – җир, чикләре – йорт-кура, моңнары – ярсу-үксү, аһ-зар. Әмма <…> бу ике дөнья бер-берсенә каршы куелмый, үзара чәкәштерелми, чөнки мәгънә эчтәлеге башка булса да – тавышлар бер, тәгаенләнеше белән аерылса да – канатлар бер. Тик лирик геройның күңеле генә, романтик омтылулар янынннан үтеп, йорт казларына табан юл ала» [30, 99 б.] Әсәрдә кыр казлары һәм йорт казлары янәшәлеге ярдәмендә шагыйрь ясалма чикләр аркасында икегә бүленгән татар дөньясын, Башкортстанда яшәүче татарларның рухи фаҗигасен, үзенең күңел драмасын тетрәндергеч итеп, образлы сынландыруга ирешә. Шигырьнең соңгы строфасы моны укучыга бар тулылыгы белән ачып сала: *Казлар, казлар, аңлыйм сезне, / Мин кушылам сезнең зарга. / Очмыйча син түзеп кара / Иңнәреңдә канат барда. /...Яшәп кара* [12, 36–37 б.] «Марис Нәзиров шигырендәге коллизия, <…> мәдәни-әдәби тормышта урын алып, халкыбызның рухи үсешен тышаулап торган бер җитди социаль күренешкә беренчеләрдән булып ишарә ясый» [30, 100 б.].

Гадилектән катлаулыга бару, фәлсәфилек М. Закиров иҗатының бер үзенчәлеге булып тора [2, 104 б.]. Л. Ваһапова фикере шагыйрь-нең каләмдәше Р. Тимершин тарафыннан ныгытыла: «Башкалар күрмәгәнне күрү һәм гади генә күренештән көтелмәгән фәлсәфи фикер чыгару – шагыйрьнең осталыгы» [13, 4 б.]. Символик образга төрелеп бирелгән фәлфсәфи фикер тирәнлеген М. Закировның ике юллык «Шагыйрь» шигыре ачык дәлилли: «*Әле кабере юк, / шуңа кадере юк*» [45, 16 б.]. Әлеге икеюллык халык шагыйре Н. Нәҗми күңелендә зур эмоциональ кичерешләр тудыра.

М. Закировтагы фәлсәфи тирәнлек тормыш тәҗрибәсе, язмыш сынаулары белән бәйләнгән. Бик яшьли әтисез калу ачысы, балачактагы югалтулар, тормыш авырлыгы, хисләр киеренкелеге киләчәктә шагыйрь кулына каләм алырга этәрә. *Дүрт яшьтән үк әтисез бу дөнья, / Ахрысы, ул эзсез узмаган. / Мин дүрт яшьтән ятим, кырыгында / Ятим калганнарны кызганам* [13, 162 б.]. Бу тема шагыйрьнең «Авылдашка хат» поэмасында «шигърият – язмыш» параллеле. ярдәмендә тагын да үстерелә: *Нигә язам?.. Ә нигә язмаска?! / Бу гомерем башы, язмышым. / Шигырь язып була. Ә шигърият / Язмышлардан башка бармы соң?* [14, 108 б.]

Тәнкыйтьчеләр фикеренчә, «Мөхәммәт Закиров шигърияте гадилеге, халыкчанлыгы белән аерылып тора, <…> шагыйрь каләме күп очракта туган як, туган йорт, туган ил, туган тел кебек изге төшенчәләргә зур урын бирә. Әлеге төшенчәләрне М. Закиров Бөек Ана концепциясе аша ача» [2, 104 б.]. Поэтик образлылыкка шагыйрь Ана белән сөйләшү аша ирешә: *Нинди кайгыларың бар соң, әнкәй, / Үксетерлек сине төшемдә?* [13, 20 б.]. Шул рәвешле, яшәеш чыганагы, тормыш дәвамы, гомер һәм яшәү учагын саклаучы, яклаучы, туган җирнең тарту көче булган Ана образы туа. Анадан алган моңны, илаһи нурны кешеләргә өләшүче лирик герой бу очракта үткән белән киләчәкне тоташтыручы, буыннар бәйләнешен тәэмин итүче ролендә килә. М. Закиров шигъриятендә Ана образы туган ил, туган авыл образларыннан аерылгысыз. Автор, «Пәйгамбәрләр» [13, 27 б.] шигырендә ата-бабалардан калган рухи мирасны, тормыш тәҗрибәсен туплаган авыл картларының сафлары сирәгәя баруын күреп, аларны эңгердә югалган «пәйгамбәр»ләргә тиңли. «Югалтмагыз, авылдашлар» [13, 28 б.] шигырендә исә, үзе дә алар артыннан шушы эңгерләргә кереп, «каты бәгырьле» шәһәр чынбарлыгыннан котылырга тели. Тикшеренүчеләр билгеләвенчә, «әнә шул авыл гаме, җирле халыкның психологиясе, җор теле, фикер аныклыгына ия тезмәләр, бер-берсенә бәйләнеп, каләм иясенең иҗат концепциясен хасил итә» [46, 60 б.].

Әлеге буынның янә бер вәкиле – Салават Рәхмәтулла иҗаты 1990 еллар башыннан алып тәнкыйтьчеләрнең игътибар үзәгендә булды. Үткән белән бүгенгене, хакимият белән халыкны, авыл белән шәһәр мохитен каршы кую, күпләрнең яшәү рәвешенә әверелгән мал культы белән иҗатчының күңел азатлыгы каршылыгын образлы гәүдәләндерү шагыйрь шигъриятенең кабатланмас бер үзенчәлеге булып тора. «Салаватны Салават иткән сыйфат <…> – фәлсәфи караш, фикер тыгызлыгы, гади, аңлаешлы тел һәм җорлылык. Мин аны бу сыйфатлары өчен Такташ-Атнабай шигърияте – “бунтарь поэзия” вәкиле дип атар идем» [15, 197 б.]. – дип яза М. Вафин. А. Латыйпова шагыйрь иҗатындагы тормыш картинасының «авыл – шәһәр» бинар оппозициясенә нигезләнүен күрсәтә [47, 14 б.]. К. Дәүләтшин исә «Салават Рәхмәтулла поэтикасына гадилек, гадәтилек хас» булуын билгеләп, аның «иң катлаулы, баш җитмәслек тормышчан ситуацияләрне, җитди анализ сорый торган иҗтимагый мәсьәләләрне һәм аларга карата

тирән фәлсәфи бәяне укучы өчен мәгълүм булган хәл-күренешләр аша, замандашының тормыш тәҗрибәсенә таянып гәүдәләндерү» осталыгын күрсәтә [25, 45 б.].

Иң авыры һаман алда булган: / Шагыйрь дигән исем күтәрдем, [15, 57 б.] дип, С. Рәхмәтулла язучылык һөнәре, шагыйрьлек миссиясе, халык алдында җаваплылык, намуслылык хисе турында уйлана. Икенче бер шигырендә, шагыйрьгә салынган рухи йөкләмәнең зурлыгын Пушкин шәхесе аша ачып, болай дип яза: *...Бөек хисләр бөек калсын өчен, / Бөек Пушкин бара дуэльгә...* [15, 64 б.]. Гражданлык лирикасы үрнәкләрендә шагыйрь позициясенең ачыклыгы, гаделсезлекләргә мөнәсәбәт аныклыгы шагыйрь каләменең үзенчәлеген билгели: *Башка илдә – яшәү башка! / Безме ким башкалардан? / Патшалармы илдән уңмый? / Әллә ил – патшалардан?* Бу калыптагы әсәрләрдә халык, милләт, туган җир һәм кеше язмышы да әрнү-сагышлы кичерешләр аша яктыртыла: *Туган җирдә урыннар күп / Утырып уй уйлый торган... / Тәгәрәп елый торган...* [16, 71 б.]. Шагыйрь үз язмышын халык язмышыннан аермый, бөек Тукай традицияләрен дәвам итеп, аларны бербөтен итеп карый: *Халык тудырмаса –/ шагыйрь тумый, / Шагыйрь үлми – халык үлмәсә* [15, 14 б.]. Халыкчанлык, үзенең һәм әсәрләренең язмышын халкы язмышыннан аерып карамау, аның кайгы-шатлыклары белән яшәү шагыйрь шәхесенең бер үзенчәлеге булып тора.

Башкортстандагы татар поэзиясе 2000 елны, канатларын нygытып, буыннар алмашын тәэмин иткән, киләчәккә карап юл алган хәлдә каршылый. Югарыда бәяләнгән буын вәкилләре шигъриятенә хас сыйфатлар Мөнир Вафин, Марат Кәбиров, Лилия Сәгыйдуллина, Нәҗибә Әминева, Рафыйга Усманова һәм башкалар иҗатында тагы да үсеп, яңа сыйфатлар, яңа төсмерләр белән баеды һәм татар әдәбияты эчендәге «Башкортстандагы татар шигърияте» феноменының бүгенге көнгә кадәр үсешен тәэмин итә.

Талантлары яңа меңьеллыкта ачылган дүртенче буын шагыйрьләре арасында иҗатының муллыгы, идея-эстетик кыйммәте һәм образлылык ягыннан Н. Әминева шигърияте аерым урын алып тора. Башкорт шагыйрәсе Т. Карамышева Н. Әминеваның шәхсиятле өслүб үзенчәлеген билгеләп, болай дип яза: «Шагыйрә тотрыклы әдәби стильгә генә таянмый, үз стилен тудыра. Шуңа аның шигырьләрендә штамп, шаблон дигән нәрсә юк. Нәҗибәнең стилен аның фикер агымы үзе тудыра, шигъри формасы әйтер сүзенә яраклашып ярала. Ә бу исә күрер күзгә бик ташланып бармаган новаторлык орлыгын барлыкка китерә» [48, 73 б.].

Чәч толымы нәфис әдәбиятта хатын-кызның матурлык символы булып тора. Ә Н. Әминеваның «Толым турында хикәят» шигырендәге толым – бәхет, әнкәйләрнең кул җылысын саклаучы, үткәннәр белән киләчәкне тоташтыручы хатирәләр чылбырын тәшкил итә. Шагыйрәнең лирик герое, затлы бүрек астына сыймаган толымын кистереп, әнисе турындагы җылы хатирәләрдән мәхрүм калмас өчен, гомер буена гади шәл уранып йөри:

Их, бар иде *чәчкәйләрем язылу,* *Әнкәй кулы тигәч.* *Хәсрәтләрем басылу,* *Чәчләремнән аның* *кулы сөйгәч.* *Их, шул чакта* *Әнкәм кул җылысын* *Чәчтә тоюларым!..*	*Чәчләремне әнкәй* *толым-толым* *Үреп куюлары!..* *Шәл ябыныйм, әйдә,* *Заманча ул бүрек,* *Әйдә, киелмәсен.* *Әнкәм кул җылысын* *югалтмыймчы –* *Бәхетем кимемәсен!..* [17, 107–108 б.]

Биредә толым – чәч образының мифологик мәгънәсе дә шагыйрә кичерешләрен, фәлсәфи гамьнәрен тирәнәйтүгә хезмәт итә. Күренекле фольклорчы В.Я. Пропп билгеләвенчә, борынгы җәмгыятьтә «чәч — җан я магик көч урыны. Чәчсез калу – көчне югалту» булып исәпләнгән [49, 41 б.]. Әлеге фикер башка галимнәр тарафыннан да куәтләнә ([50, 274 б.], [51, 211–212 б.], [52, 175 б.]) . Башкорт галиме М. Минһаҗетдинов карашынча, «чәчсез булу — ул изге мифик көчләрнең яклавыннан мәрхрүм булу дигән сүз, җаныңны явыз мифик көчләргә бирү дигән сүз» [51, 212 б.]. Шулай итеп, шагыйрә толым образының илаһи тирәнлегенә ишарәләп, аны үзгә бер биеклеккә күтәрә. Шигырьдәге чәч толымын югалту – бәхетен, ул гына да түгел, асылын, тамырлар белән бәйләнешен югалту мәгънәсен белдерүгә хезмәт итә башлый.

Беркатлылык – Н. Әминева каләменең матур үзенчәлеге. Бу сыйфат «Җирнең затлысы» шигырендә ачык чагыла: *Беркатлымын. / Язып яшим / Беркатлы шигырь* [17, 186 б.]. Тик бу беркатлылык гади түгел. Лирик герой бәхет китергән беркатлылык халәтен бары тик изге җир – туган авылында гына кичерә ала: *Беркатлы, тик затлы җирнең / Мин*

беркатлысы!../ Үз беркатлысын кимсетми / Җирнең затлысы [17, 187 б.]

Н. Әминева авыл мохитен бар тулылыгы, бар нечкәлекләре белән сурәтләүгә ирешә. Шунысын да әйтик: аның шигъриятендә авыл – шәһәр каршылыгы тасвирлана. Шагыйрәнең дөнья сурәтендә авыл беркатлы, самими дөньяны, рухи чисталыкны, яктылыкны гәүдәләндерсә, шәһәр катлаулы, караңгы мохитне, гамьсезлек илен символлаштыра: *Шәһәрендә шәһәр өе кебек / Катлы-катлы алар* [17, 186 б.].

Күренгәнчә, Н. Әминева иҗат иткән шигъри дөнья моделе чынбарлыкның үзе кебек күп төсле, күп буяулы хәлләрдән тора. Авторның лирик герое да бай хисләр гаммасында гәүдәләнә. Җыеп әйткәндә, Н. Әминева шигъриятендә заман кешесенең дөньяга, кешеләргә һәм, гомумән, чынбарлыкка булган җылы мөнәсәбәте, ышандырырлык, реаль детальләр ярдәмендә тасвирланган.

Лилия Сәгыйдуллинаның иҗаты, матбугатта басылган беренче шигырьләреннән үк, «йөрәк акылы» шигърияте – интеллектуаль лирика буларак бәяләнә ([53, 54 б.], [22, 7 б.]). Тирән фәлсәфә һәм миллилек синтезы поэзиясенең асылын билгели. Шагыйрә гасырлар дәвамында шайтан таягы (русчасы: татарник. – *И.Ф.*) кебек мең төрле афәтләрне җиңеп, тере калган халкының бүгенге вәзгыятьтә юкка чыгу мөмкинлеге турында борчыла: *Дәверләр аша үтәмен, / Өмет-дөлделдә җиләм: / ...Татарник кына калмасмы / Татар исеме белән?* [18, 31 б.]. Бу риторик сорауның сәбәбе дә ачык. Ахшам вакыты җиткәндә дә, йокыдан арынмаган татарда азан әйтерлек тә кеше калмаган. Шагыйрә Сәгыйть Рәмиевтән эпиграф итеп алган «Таң вакыты... Татар йоклый...» дигән юлларны иҗади үстереп, бу гафләт йокысының аянычлы нәтиҗәләрен экзистенциаль фәлсәфә яссылыгында сурәти: *Уянырга уйладыңмы? / Тик соңладың. Кояш батты. / Төшеңдә дә өнсез идең, / Өндә – телсез калдың, халкым.* [18, 31 б.]. Фани дөньяда яшәү-яшәмәү дилеммасына тиңләштерелгән «илле илсезлек, телле телсезлек» мотивы Л. Сәгыйдуллина лирикасында кызыл җеп булып сузыла:

Илле илсез, *Телле телсез* *Без бу җирдә.* *Хаклы хаксыз,* *Җырлы җырсыз*	*Без бу илдә.* *Барлы-юклы* *Без бу җирдә...* *Бармы, юкмы* *Без бу илдә?* [18, 19–20 б.]

Туган тел, милләт язмышы турында уйланулар шагыйрәне, ирексездән, вакыт, яшәү мәгънәсе турында тирән фәлсәфи фикерләргә этәрә. Тәнкыйтьче Г. Сәгыйтова карашынча, Л. Сәгыйдуллина, берәүне дә кабатламыйча, вакыт символының тирән мәгънәләрен таба, аны хәрәкәтчән, үтүчән дөнья белән янәшә, хәтта аңардан да өстен куя.

Безнең гомер – *су өстендә* *күбек кенә.* *Дәрья өчен* *ул бары тик* *куык кына.* *Дулкын шуңа* *йөртә аны* *куып кына.*	*Җилләр исә* *уйнаталар* *көлеп кенә...* *Ә аннан соң* *хушлашалар* *үбеп кенә...* *Ә күбекләр* *тора һаман* *туып кына.* [18, 8–9 б.]

Кеше гомеренең кыскалыгын автор су өстендәге күбек белән чагыштыра, дәрья – вакыт, дулкын – мизгелләр, җилләр – вакыйгалар. Вакыт – Алла, вакыт – мәңгелек. Шушы мәңгелектә кунак, мөсафир гына булган кеше, аның язмышы, яшәеше авторны тирән уйландыра [54, 30–31 б.].

Үзенчәлекле талант иясе Мөнир Вафин XX – XXI гасыр чикләрендә Башкортстан татар шигъриятенең үзәгендә тора. Ә. Атнабай аны: «Ул – шагыйрь! Башка беркемгә дә охшамаган шагыйрь!» [55], – дип замандашларыннан аерып куя. Шагыйрь лирикасына “композицион новеллизмга охшаш” художестволы алым хас, ягъни әсәр “көтелмәгән финал белән тәмамлана”» [26, 35 б.]. Һәм ул авторның «сурәтле фикерләвендә шактый үзенчәлекле урын алып тора, образлылык принципларының нигезендә ята. Нәтиҗәдә, уй-хис, кичереш, вакыйгалардагы көтелмәгәнлек элементы укучыны гаҗәпләндерә, сискәндерә. Уйланырга, хакыйкатьне тирәнрәк аңларга ярдәм итә» [26, 35 б.]. Татарстанның халык шагыйре И. Юзеев бу хосусиятне «йөрәкне сискәндерү» сыйфаты дип атый [19, 5 б.]. Шагыйрьнең «Каз өмәсе» [19, 25 б.], «Күршем бүген ауда булып кайтты...» [19, 41 б.], «Әле бары җәй уртасы гына» [19, 52 б.] шигырьләрендә тирән фәлсәфи, сискәндерүуяту көченә ия булган фикерләр белдерелә: «Кешеләр каз өмәсендә бәйрәм итәләр, һәр җирдә тантана, бәхетле йөзләр, ә «бәбкә көткән малай бәргәләнә, кар өстенә җылы кан тама». Куян атып кайткан аучы да куана, бәйрәм итә, ә «гомеренең секундларын сузып, соңгы куян чаба яланда». Табигатьтә бәйрәм – җәй

уртасы...Чәчәкләрнең яңа аткан чагы. Сандугачлар гына түгел, карга җырларлык чор. Ә бит, кайчан да булса шушы бәйрәмне ташлап, мәңгелеккә китәсе бар... Уйламас җирдән уйланырсың... [19, 5–6 б.]

К. Дәүләтшин гыйльми күзаллавында шагыйрь каләменең тагын бер сыйфаты күрсәтелә: «ул кеше кичерешләрендәге сизелер-сизелмәс нюанс төсмерләрен сурәтләүдән бигрәк, кырыс чынбарлыкны аналитик акыл аша үткәреп, кайнар хискә манчып чагылдыру приципларын алга сөрә. Шуңа да аның шигырьләрендә антитезалы сурәт калку» [22, 99 б.]. М. Вафин кискен контрастлылыкка нигезләнгән сурәткә еш һәм уңышлы мөрәҗәгать итә. Яшьлек-гүзәллек һәм картлык бинар оппозициясе тетрәндергеч мәгънә тудыра:

Су ташыйлар яшь киленнәр *Берсеннән-берсе сылу.* *Бәхеттер ул – шундый көләч* *Һәм шундый дәртле булу.*	*Тукта, кем ул өстерәлә* *Ярты чиләк су белән?* *...Тома сукыр әби кайта* *Җанга таныш юл белән.* [19, 43 б.]

Шагыйрьнең осталыгы шунда: тамчылар да сокланырлык яшьлек фонында гәүдәләнгән бичара, зәгыйфь, тома сукыр карчык образы укучыны фаҗигале уйлануларга этәрә.

Шагыйрә һәм галимә Л. Сәгыйдуллина М. Вафин иҗатының эпиклык сыйфатын билгели: «Шигырь һәм эпос иҗат елгасының капма-каршы ярларында яшиләр төсле. Әмма Мөнир, шул ике каршылыкны берләштереп, яңа бөтенлек барлыкка китерә алган. Монда эпос шигырь ярыннан, шигырь эпос ярыннан башлана, ахры» [56, 28 б.]. Бу хасият «Детдом» [20, 95–96 б.] шигырендә ачык гәүдәләнә. Беренче карашка, әсәрдә хәзерге җәмгыятькә хас гадәти бер күренеш тасвирлана, әмма ул шагыйрьнең яралы йөрәге аша үтеп, драматик хисләргә манчыла. Шул рәвешле ятим бала фаҗигасен сурәтләү тирәнлегенә ирешелә: *Детдом. / Рәшәткәле койма ярыгыннан / Карап тора бала. / Кыз бала.*

Алга таба М. Вафин саран сурәтләү чаралары белән баланың җанлы портретын укучы алдына бастыра: *Сары чәче / Дымлы күзләренә кереп, / Тозлы яшьләренә чылана.*

Кыз, күзләрен мөлдерәтеп, айлар-еллар буена әти-әнисен көтә. Урамда «ташкын халык», ләкин бала ялгыз, аның язмышына тирәлек битараф. Бала көтә...

...Сулкылдавын беркем ишетмәде,
Бүген дә ул бәхетен тапмады.
Иртәгәгә зур ышаныч белән
Гарип курчак тоткан гөнаһсыз кыз
Кирпеч өйгә карый атлады...

Шигырьдәге үзенчәлекле образлылык, вакыйга киеренкелеге, фаҗигалелек укучы күңелендә хисләр өермәсе кузгата. Шул рәвешле, эпик башлангыч шигърияттнең лирик асылы белән үрелеп китә. Гөнаһсыз кыз баланың гарип курчагы, ятимлектәге сабый чагы аның «гарип» киләчәгенә ишарә ясый һәм әсәрнең трагизмын көчәйтә.

Л. Сәгыйдуллина «Минор Мөнир: шагыйрь иҗатына бер караш» мәкаләсендә М. Вафин шигъриятенең маргинальлек сыйфатын ассызыклый. Галимә бу очракта «чиктәш», «язмышлар кисешкән зонада» яшәүне күз уңында тота [56, 29 б.]. Шагыйрьнең «Кыяфәтем, бәлки, шәһәрчәдер, ә йөрәгем һаман авылда» дигән шигъри юлларын Л. Сәгыйдуллина «социаль һәм рухи маргинальлекнең – чиктәшлекнең девиз-символы» [56, 29 б.] дип атый. «Тумышы һәм булмышы белән авылда калган, тормышы белән шәһәрне сайлаган, “буранда адашкан” йөз меңнәр язмышын, кичерешләрен чагылдыра шагыйрь. Ике арада бәргәләнә: авыл – кала, кала – авыл... “*Шыксыз димәс идем шәһәрне дә*”, – дип, шәһәрне дә якын итмәкче була. Ләкин бу очракта да икмәк комбинаты ягыннан искән, авылны хәтерләткән “*татлы җиле*” булганга, шәһәр җиле белән килешеп була икән. Авылның исә туфракка чумган тавыкларын да “һич түгелдер сөеп туймалы”» [21, 29 б.]: *Бәхетледер алар. / Ихатасы. Җиме. Кетәклек. / Ихатасыз, җимсез без мескеннең / Бер атнасы җиде китаплык* [21, 13–14 б.]

«Маргинальлекне шигъри “мин”нең авыллык белән шәһәрлек арасында каршылыклы бәрелешенә генә кайтарып калдыру дөрес булмас иде. Мөнир Вафин акыл һәм хис, тән һәм җан, туу һәм үлү, яшьлек һәм картлык, елау һәм елмаю арасында яши; шул ярларга үзен чиктәш итеп тоя» [56, 29 б.]. Шагыйрь иҗатындагы өченче төп үзенчәлек буларак «минор тональлекнең өстенлек итүе»н атарга кирәк, «үлем, картлык, ятимлек, ярлылык, ялгызлык... – һәр шигырьдә диярлек яши бу темалар» [56, 30 б.].

Төп нәтиҗәләр

1. 1950–2020 елларда Башкортстанда татар телендә язган шагыйрьләр иҗатын идея-эстетик эчтәлек, лирик герой, дөнья картинасы, шәхсиятле һәм төбәк өслүбе яссылыкларыннан

чыгып анализлау аларны дүрт буынга төркемләү мөмкинлеген бирә. Бу бүленешнең шартлылыгына карамастан, һәр буын үзенчәлекле сыйфатлар белән характерлана.

2. Беренче буынны Башкортстанның халык шагыйрьләре Н. Нәҗми һәм Ә. Атнабаев тәшкил итә. Алар үз язмышларын татар милләте язмышын белән тыгыз бәйләгән хәлдә, меңьеллык татар шигъриятенең поэтик традицияләренә нигезләнеп иҗат итә. Шагыйрьләр иҗатында беренче тапкыр киләчәктә Башкортстандагы татар шигърияте хәрәкәтендә «кызыл җеп» булып сузылачак «каршылык лирикасы» – татар теленең республикада һәм илдә кимсетелгән, «икенче сорт»лы хәлдә яшәвенә ачыну, моның белән килешмәү, сүз ярдәмендә каршы тору мотивлары калкып чыга һәм төбәк шигъриятендә дәвамчанлык принципларының берсен тәшкил итә.

3. 1960 елларда чынбарлыкны романтик буяуларда тасвирлаган Ф. Габдерәхим, Р. Идиятуллин, Р. Гатауллин һәм Х. Мөдәррисова икенче буын вәкилләре булып тора. 1980 елларның икенче яртысында илдәге иҗтимагый-сәяси вәзгыять тәэсирендә, алар иҗатындагы дөнья картинасы үзгәреп, кырыс реализмга хас үзенчәлекләр өстенлек итә башлый. Тормыштагы диалектик каршылыкларны художестволы ачу, аларны хәл итү юлларын эзләү иҗатларының төп мәсләгенә әверелә. Бу каршылыклар, нигездә, Башкортстан республикасында татар теленең статусы тудырган рухи дисгармония, канәгатьсезлек белән бәйле була. Бу буын шагыйрьләре иҗатында Туган ил образы Туган тел белән тәңгәлләштерелеп, әсәрләренә «илле илсезлек, телле телсезлек» мотивлары килеп керә.

4. Өченче буын шагыйрьләре – М. Нәзиров, М. Закиров, С. Рәхмәтулла иҗатында Башкортстандагы татар шигърияте, идея-эстетик эчтәлеге, юнәлешләре, әдәби төбәк стиле ягыннан тәмам формалашып җитеп, татар поэзиясе составында көчле бер агым булып формалаша дип нәтиҗә ясарга тулы нигез бар. Табигать культы, кырыс реализм һәм романтизм сыйфатлары синтезын үзендә чагылдырган экспрессив-лирик стиль, халыкчан, садә тел, чынбарлыкның динамик үсештә сурәтләнүе әлеге буын шигъриятенең төп үзенчәлекләрен билгели.

5. Дүртенче буынга караган шагыйрьләр – Н. Әминева, Л. Сәгыйдуллина, М. Вафин шигъри дөньялары стиль төрлелеге, фәлсәфилеге, ассоциатив эчтәлеге, метафораларга корылган булуы белән алдагы буыннардан аерылып тора. Әлеге авторлар купшы сүзләрны, эпитетларны саран гына куллана, шул ук вакытта кыска гына шигырьгә дә тирән фәлсәфи мәгънә салырга сәләтле. Аларның шигъри әсәрләре Көнчыгыш һәм Көнбатыш поэтик традицияләре синтезын чагылдыру белән бергә, татар халкының милли фольклорына, шигъриятенә нигезләнә. Бу поэтик образлар, мотивлар, сурәтләү чаралары күчемлелегендә үк күренә. Шул ук вакытта, нигездә, Башкортстандагы татар шигъриятенә хас «илле-илсезлек, телле-телсезлек» мотивы бу буында үз үсешенең иң югары ноктасына күтәрелә.

Йомгак

Шуны әйтергә кирәк: Башкортстан җирлегендә сәләтле әдәби көчләр дә, рухи – мәдәни традицияләр дә бар. Шагыйрьләр, аларның иҗат юнәлешләре дә төрле булса да, аларның һәммәсен дә бер үк моң – татар моңы берләштерә. Бу моң Шәмсетдин Зәки, Акмулла, Дәрдемәнд, Шәехзадә Бабич, Сәгыйт Рәмиев, Габдулла Тукай, Мәҗит Гафури иҗатларыннан юл алып, Атнабай, Н. Нәҗмиләр аша бүгенгә кадәр килеп җитте. Миллилек, тирән фәлсәфә, хис һәм фикер гармониясе – аның төп хасиятләредер. Әлбәттә, шагыйрьләребез жанр, тема-проблема, стиль үзенчәлеге, мәсьәләләр куелышы һәм хәл ителеше ягыннан төрле әсәрләр иҗат итә. Әмма барысын бергә туплаган, бер җепкә тезгән образлы фикер йөртү, яшәешкә үзенчәлекле караш аша үзгә бер дөнья моделе тудыру хосусияте бар. Җәмгыяви-сәяси җилләр аерым чорларда, иҗат көчләрен бер-берсеннән аерылырга мәҗбүр итсә дә, җирле шигърият бүленмәс татар халкының рухи-мәдәни байлыгы һәм казанышы булып тора.

Әдәбият

1. *Вафин М., Хафизов С.* Туган җир музасы: Башкортстанда яшәүче татар телле шагыйрьләр иҗаты турында «кырлы» өстәл // Тулпар. 2001. №1 (40). Б. 23–29.

2. *Ваһапова Л.* Башкортстандагы хәзерге татар әдәбияты // Чын мирас. 2013. №5 (17). Б. 103–110.

3. *Нәҗми Н.* Милли жаным: мәкаләләр, истәлекләр, хатлар, шигырьләр, поэма / идея авт. һәм төз. Р. Миңнуллин. Казан: Татар. кит. нәшр., 2011. 479 б.

4. *Атнабаев Ә.* Шигырьләр, поэмалар. Уфа, 1993. 192 б.

5. Атнабай. Халык шагыйре. Уфа: Башкортстан Республикасы «Рухият» фонды, 2000. 400 б.

6. *Габдерәхим Ф.* Гөлләр кебек: шигырьләр. Уфа: Китап, 2015. 157 б.

7. *Идиятуллин Р.* Хәерле кич!: шигырьләр, кечкенә драмалар, хикәятләр / төз. һәм соңгы сүз авт. Р. Миңнуллин. Казан: Татар. кит. нәшр., 2007. 271 б.

8. *Гатауллин Р.* Сагышлы моңнар: шигырьләр / төз. Рәфит һәм Рәдиф Гатауллиннар; кереш сүз авт. Р. Миңнуллин. Казан: Татар. кит. нәшр., 2008. 223 б.

9. *Мөдәррисова Х.* Былтыргы көз: шигырьләр / кереш сүз авт. Н. Нәҗми. Уфа: Башкорт. кит. нәшр., 1995. 80 б.

10. *Мөдәррисова Х.* Шәмәхә төн: шигырьләр / кереш сүз авторы Р. Гаташ. Казан: Татар. кит. нәшр., 2003. 126 б.

11. *Мөҙәррисова Х.* Көмөш даға: шиғырҙар. Өфө: Башҡорт. кит. нәшр., 1982. 157 б.

12. *Нәзиров М.* Янә утларга керәм: шигырьләр, җырлар, поэма. Уфа: Китап, 1994. 144 б.

13. *Закиров М.* Кылычка кунган сандугач: шигырьләр / кереш сүз авт. Р. Тимершин. Уфа: Китап, 2005. 176 б.

14. *Закиров М.* Үзе уңалган яра: шигырьләр. Уфа, 1992. 124 б.

15. *Рәхмәтулла С.* Уяну: шигырьләр, җырлар, поэмалар / соңгы сүз авт. М. Вафин. Уфа, 1993. 212 б.

16. *Рәхмәтулла С.* Сулар үргә акса да: шигырьләр, поэмалар, замана такмаклары, эпиграммалар, тәрҗемәләр. Уфа: Китап, 2001. 240 б

17. *Әминева Н.* Җитәкләдем таң җилен: шигырьләр, поэма, сценарийлар, әкиятләр. Уфа: Китап, 2011. 277 б.

18. *Сәгыйдуллина Л.* Мизгелләр йолдызлыгы: шигырьләр. Уфа: Китап, 2004. 112 б.

19. *Вафин М.* Дөнья – куласа: шигырьләр / кереш сүз авт. И. Юзеев. Казан: Татар. кит. нәшр., 2004. 95 б.

20. *Вафин М.* Йөрәгем парәләре: шигырьләр. Уфа: Китап, 2007. 272 б.

21. *Вафин М.* Сүзләр чәчтем // Биш кыллы саз: шигырьләр. Уфа: Китап, 2001. Б. 3–110.

22. *Дәүләтшин К.С.* Туган як шигърияте. Индивидуаль стиль һәм поэтик образлылык мәсьәләләре: уку әсбабы. Уфа: Башкорт дәүләт ун-ты нәшр., 2002. 108 б.

23. *Дәүләтшин К.* «Матурлыкны табигатьнең бөек иҗатчысы – Кеше койган»: Фәрит Габдерәхим шигъриятендә дөнья картинасы // Тулпар. 2007. №6 (81). Б. 56–61.

24. *Дәүләтшин К. С.* Яннарында газиз затлар... // Марис Нәзиров шигърияте: шагыйрь иҗаты турында мәкаләләр / С. Сафуанов ред-дә. Уфа: Мәгърифәт, 2000. Б. 23–40.

25. *Дәүләтшин К.* «Гомер буе» шагыйрь «эзләнә»... // Тулпар. 2002. №1 (46). Б. 44–47.

26. *Дәүләтшин К.* Шагыйрь фәлсәфәсе // Тулпар. 1996. №1 (10). Б. 34–36.

27. *Сафуанов С.* «Шигырьләрем, сез бит йөрәк каным...» // Нәҗми Н. Милли җаным: мәкаләләр, истәлекләр, хатлар, шигырьләр, поэма / идея авт. һәм төз. Р. Миңнуллин. Казан: Татар. кит. нәшр., 2011. Б. 236–242.

28. *Сафуанов С.* Рухи күперләр. Уфа: Китап, 2006. 376 б.

29. *Сафуанов С.* Туган җир тойгысы, туган тел тойгысы // Марис Нәзиров шигърияте: шагыйрь иҗаты турында мәкаләләр / С. Сафуанов ред-дә. Уфа: Мәгърифәт, 2000. 3–10 б.

30. *Әмиров Р.* Иңнәрендә канат барда... // Марис Нәзиров шигърияте: шагыйрь иҗаты турында мәкаләләр / С. Сафуанов ред-дә. Уфа: Мәгърифәт, 2000. Б. 95–102 б.

31. *Хәйбрахманов Р.* Чикләр аша // Нәҗми Н. Милли җаным: мәкаләләр, истәлекләр, хатлар, шигырьләр, поэма / идея авт. һәм төз. Р. Миңнуллин. Казан: Татар. кит. нәшр., 2011. Б. 4–10.

32. *Мөлеков М.* «Керәм давыл уртасына...» // Тулпар. 1996. №6 (15). Б. 28–29.

33. *Фазлетдинов И.* Тетрәнүләр шигърияте // Казан утлары. 2010. №2. Б. 124–129.

34. *Фазлетдинов И.К.* Тәнкыйтьтә Башкортстандагы хәзерге татар поэзиясе // Tatarica. 2016. №2 (7). Б. 57–72.

35. *Габдерәхим Ф.* Кузгатмакчы булсаң халык күңелләрен... // Тулпар. 2006. №1 (70). Б. 54–55.

36. *Гаташ Р.* «Мин бер якты югарылык күрәм...» // Шәһри Казан. 1993. 27 февраль.

37. *Мөдәррисов М.* Атнабай (Нәшир сүзе) // Атнабай. Халык шагыйре. Уфа: Башкортстан Республикасы «Рухият» фонды, 2000. Б. 5–9.

38. *Нәжми Н.* Шағирҙың һөйләшеүе // Совет Башҡортостаны. 1959. 11 гыйнвар.

39. *Миңнуллин Р.* Атнабайны каршылагыз! // Беҙҙең Атнабай: шиғырҙар, мәҡәләләр, иҫтәлектәр / авт.–төҙ. Р.К. Әмиров. Өфө: Китап, 2018. Б. 126–130.

40. *Иксанова И.* Таңдай нурлы, кылдай нечкә күңел // Мәдәни җомга. 2018. 25 апрель.

41. Татар энциклопедия сүзлеге / баш мөхәррир М.Х. Хәсәнев; җаваплы мөхәррир Г.С. Сабирҗанов. Казан: ТР ФА Татар энциклопедиясе институты, 2002. 830 б.

42. *Бикбаев Р.* Яуаптарҙы бергә эҙләргә: республика яҙыусыларының XII съезында һөйләгән доклады // Судьба земли, дыхание времени. Ил яҙмышы, заман һулышы. Өфө: Китап, 2009. Б. 320–364.

43. *Морзакаева Д.* Милли китап: Зәйнәб Биишева исемендәге Башкортстан «Китап» нәшриятында милли басмалар нәшерләү һәм биредә дөнья күргән китаплар хакында. Уфа, 2012. 151 б.

44. *Морзакаева Д.* Исә Болгар җилләре... // Тулпар. 2006. №2 (71). Б. 56–59.

45. *Нәҗми Н.* Пушкинча, Тукайча... // Тулпар. 1998. №1 (22). Б. 16–17.

46. *Кәшфи Л.* «Кызыл таң» һәм заман әдәбияты / гыйльми мөх. Ф.К. Фәтхетдинов; кереш сүз авт. Т.Н. Галиуллин. Уфа: Кызыл таң, 2014. 300 б.

47. *Латыпова А.В.* Современная татарская поэзия Башкортостана: национальная картина мира и жанровая парадигма: автореф. дис. ... канд. филол. наук / ФГАОУ ВО «Казанский (Приволжский) федеральный университет». Казань, 2021. 24 с.

48. *Карамышева Т.* Һалмаҡ тәлгәштәр // Ағиҙел. 1986. № 3. Б. 72–74.

49. *Пропп В.Я.* Исторические корни волшебной сказки / вступ. статья В.И. Ереминой. 2-е изд. Л.: Издательство ЛГУ, 1986. 364 с.

50. Татар мифлары: ияләр, ышанулар, ырымнар, фаллар, им-томнар, сынамышлар, йолалар. Икенче китап / Г. Гыйльманов хикәяләвендә. Казан: Татар. кит. нәшр., 1999. 432 б.

51. *Минһажетдинов М.Х.* Ҡәләмендә ҡөҙрәт бар: монография, әҙәби тәнҡит һәм башҡорт фольклористикаһына арналған хеҙмәттәр / баш һүҙ авт. Т.А. Килмөхәммәтов һәм Ә.М. Сөләймәнов. Өфө: Китап, 1995. 256 б.

52. *Турсунов Е.Д.* Генезис казахской бытовой сказки: в аспекте в связи с первобытным фольклором. Алма-Ата: Наука, 1973. 216 с.

53. *Гыйззәтуллина Г.* «Шигърият – аның өчен...» // Тулпар. 1998. №5 (26). Б. 54.

54. *Сәгыйтова Г.* Мизгелләрдән – Мәңгелеккә // Тулпар. 2005. №1 (64). Б. 30–31.

55. *Атнабай Ә.* Җирнең кендегенә басып, аптырап карап торам // Кызыл таң. 1995. 15 август.

56. *Сәгыйдуллина Л.* Минор Мөнир: шагыйрь иҗатына бер караш // Тулпар. 2004. №4 (61). Б. 28–30.

ПРОБЛЕМА ПОКОЛЕНИЙ В ТАТАРСКОЙ ПОЭЗИИ БАШКОРТОСТАНА

Ильдус Камилович Фазлутдинов,
Уфимский университет науки и технологий,
Россия, 450076, г. Уфа, ул. Заки Валиди, д. 32,
fazlutdinov75@mail.ru.

В предлагаемой статье рассматривается проблема творческих поколений в татарской поэзии Башкортостана. Исходя из научно-хронологического и диахронного аспектов, в работе дается историко-литературоведческий анализ развития татарской поэзии Башкортостана со второй половины XX века до сегодняшнего дня; раскрываются причины возникновения такого феномена, как «двуязычная татарская литература», обусловленные в первую очередь изменениями в общественно-политической и культурной жизни республики, вытеснением татарского языка из литературной печати и книгоиздания в 1950–1980-х годах; изучается влияние данных событий на индивидуальный стиль поэтов. Опираясь на качественную научно-теоретическую базу, автор раскрывает особенности отображения действительности в творчестве местных литераторов и подчеркивает, что картина мира в сознании поэта является определяющей в формировании его индивидуального стиля. Исходя из этого, делается попытка выявления как особенностей индивидуального стиля каждого из мастеров пера, так и общего регионального стиля татарской поэзии Башкортостана. На этой основе автор выделяет четыре творческих поколения в развитии региональной татарской поэзии исследуемого периода. На основе анализа творческого метода, содержания и формы, основных мотивов в произведениях наиболее выдающихся поэтов, выявляются общие качества, присущие каждому творческому поколению. В статье подчеркивается, что по своей поэтической ценности, идейно-эстетическому содержанию татарская поэзия региона основана на тысячелетних традициях татарской поэзии.

Ключевые слова: поэзия, индивидуальный стиль, поколение, литературная критика, Башкортостан, творческий метод, поэтический образ